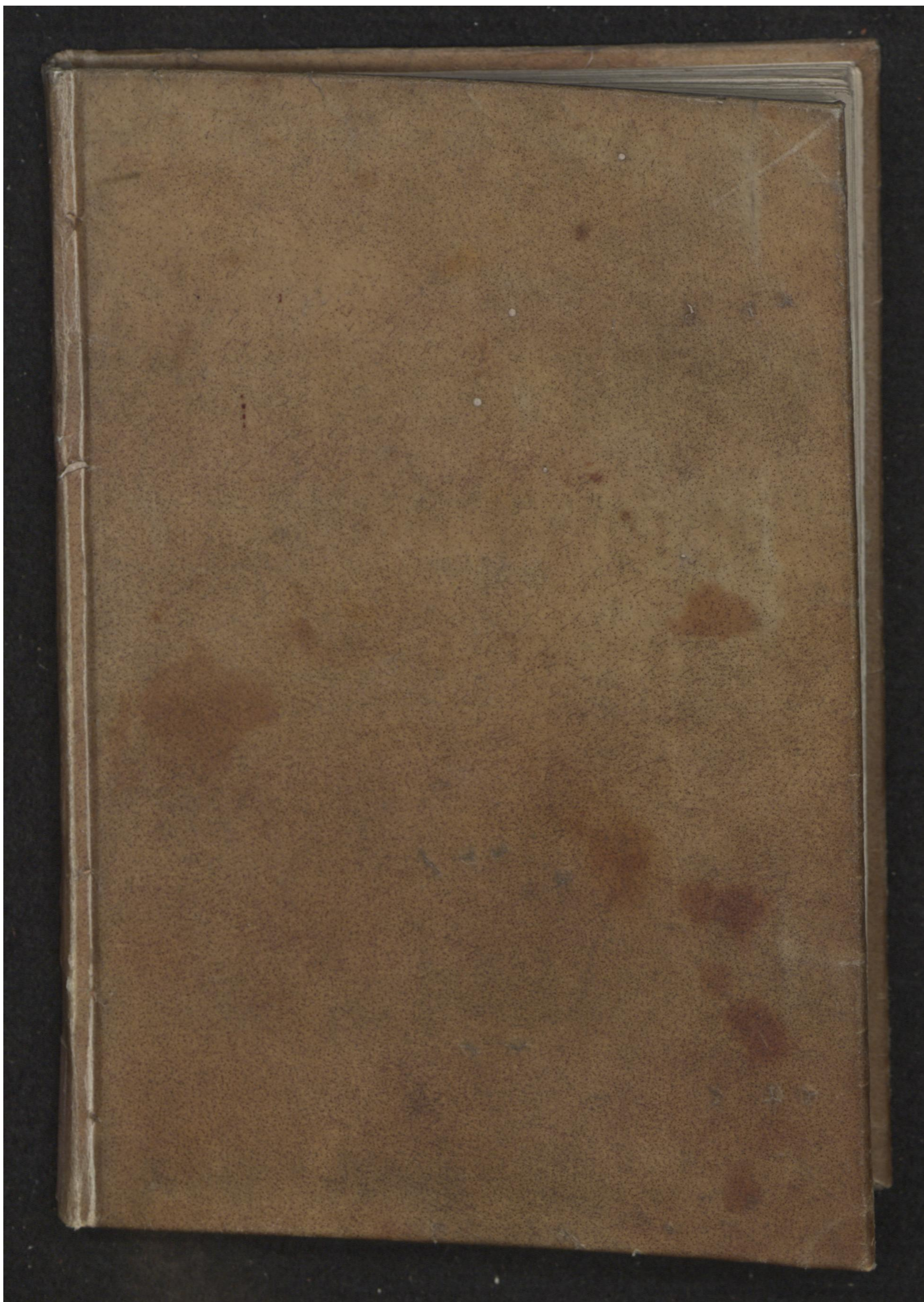
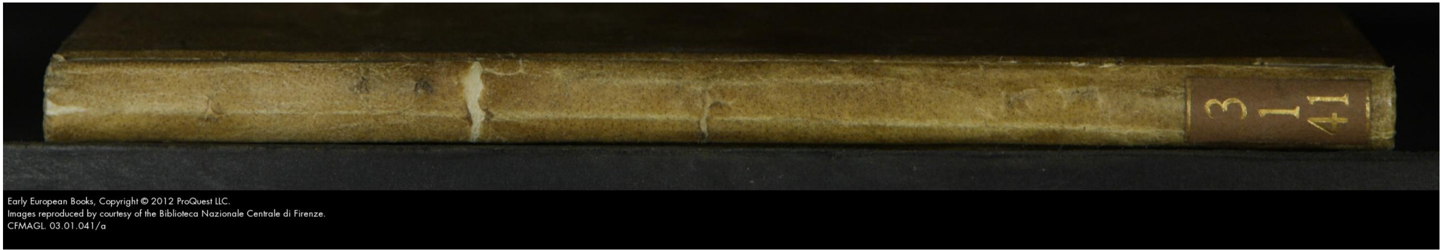
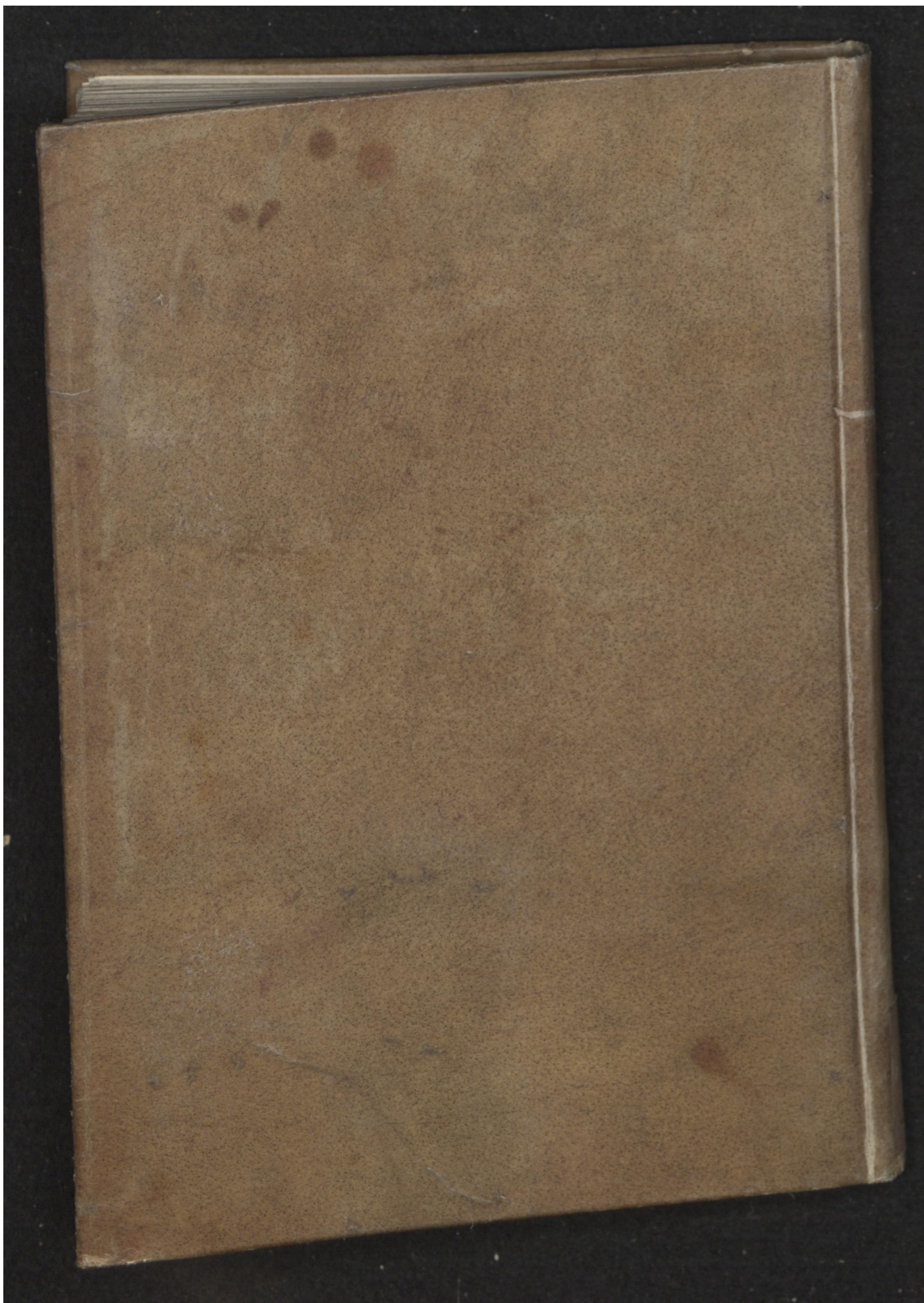
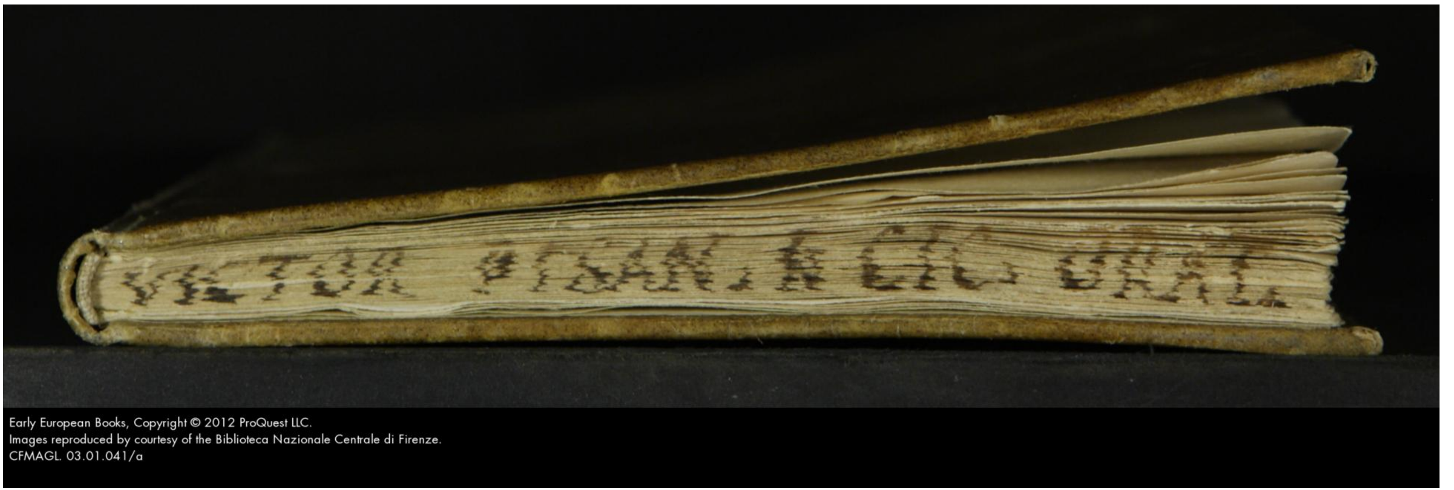

VICTOR

VI

CICER

9

1523

Victoris Pisani, Patritii Veneti, in M. Tullii Ciceronis Oratorem commentarium.

Bened. ... Varchy

PARISIIS.
EX OFFICINA ROB. STEPHANI.
M.D.XXXIII.

ROBERTVS STEPHANVS lectoribus candidissimis S.

Superioribus diebus, candide lector, Oratorem Ciceronis ex nostra officina nudum, vt ita dicam, emiseramus, hoc est sine vllis commentariis. Paulo post amici nobis attulerũt cõmentaria Victoris Pisani, hominis doctorũ iudicio eruditi: illa vt imprimeremus supramodũ instãtes. Quibus vt faceremus satis, & studiosis omnibus prodessemus, ea ipsa cõmentaria characteribus nostris sic excudimus, vt ipsi Ciceronis operi à nobis prius impresso, aptissime coniungi possint. Numeros enim commẽtariorum ad marginẽ adiecimus, qui ad singulas textus paginas referantur. Litera autem A, numero adiuncta, priorem folioli paginam, B vero posteriorem, indicat. Vale, & fruere.

VICTOR PISANVS PRAECELLENTI OMNIBVS LIBERAlibus disciplinis viro Antonio Piciamano, eximio Veneto Patritio salutem plurimam dicit.

O B affinitatem nostram, qua iampridem maiores nostri summum amorem inter se inuicē, iucundissimúmque conciliauerunt: ac ob virtutē tuā excellentem, scientiámque illustrē, Antoni mi Piciamane dilectissime: cogor, velim nolímve te impēsissime diligere: quæ quidem affinitas nobis integerrimū ac indissolubilem iniuisse amorē videtur. Tua porro scientia, nō solum meum erga te amorē auxit, verū etiā in maximam tui admirationē me compulit. Is enim vir es, vt non solum theologia te delectet ac mathematicæ ars differendi, & tota denique philosophia (in quibus omnibus plurimum polles: quemadmodū in hac vrbe pariter & vbique fidem maximam tibi facis) sed etiam eloquētiæ studia amplecteris. Cum igitur hoc ipso anno bonam temporis partem eximio, ac omnium scientiarū thesauro Georgio Vallæ in eloquentiæ studiis operā enauassem: cúmque excepissem quæ in oratore Ciceronis interpretabatur: ita certe mihi peridoneum visum est aliqua annotare: tum exercēdi ingenii gratia: tum vt cōpluribus conferrē, qui huius opusculi incuria hominum corrupti, & rerū cognitione parum intellecti laborarint, suppetias occurrerē. sunt nanque cōplures qui vehementer aliquas annotationes concupiscunt. Et quia est Ciceronis, hoc est, præcipui eloquētiæ luminis: & quia in eloquentiæ studiis, ipsius sententia Tullii iam in senium vergentis, omniū operum ab ipso editorū lōge præstantissimum: quin etiam ipse Cicero ait, omnem suam studiorum eloquentiæ cognitionem in hoc longe clarissimo libro conclusisse: cúmque omnia huius obscura loca pro viribus annotarim (quod sane opus vt antea à nullis professoribus interpretari consueuerat) vt magis accurate à nostro omnium doctissimo præceptore Georgio Valla interpretatum fuit, ac ad vnguem exaratum: ita quædam cognitu dignissima collegi, & exercitationis causa huc congessi. Quare ob beneuolentiam inter nos iandiu contractam: óbque tuam eximiā doctrinam, vt cæteris, ita mihi dilectus: par mihi visum est, te, vtpote iustissimum pariter & prudentissimū iudicem, huic operi adhibere: quo à tua authoritate in manus perueniens aliorū, plus sibi assequatur, ac tua gratia in maiori existimatione sit: quum quidem artium liberalium nihil potest, nisi summopere comprobatū iri, quod tuum subiuit iudicium: qui nomine, & re ipsa in omnibus prorsus liberalibus disciplinis superiorem habes neminem, ac perpaucos pares. Proinde non parum mihi videbor adeptus gloriæ, si hanc modo nostram approbaueris lucubratiunculam: nec vt probes modo, verum vt duntaxat legendam putes. Vale.

VICTORIS PISANI, PATRItii Veneti, in M. Tullii Ciceronis Oratorem commentarium.

2.a

A Bruto rogatus Cicero, vt quænam perfecti oratoris esset forma, perfectissimum dicendi genus oratione complecteretur: non visus est idcirco posse tergiuersari, quod difficile maximéque arduum esse videretur. pluris tamē se Bruti fecisse testatur amicitiam: ac in prima libri fronte, vt attentum lectorem facit, beneuolum & docilem: ita in primis Bruti sibi conciliat amicitiam, dum ait, Vtrum difficilius ac maius esset negare tibi sæpius idem roganti: & quæ sequūtur.

Sæpius idem roganti.) Ideo minus negare potuit, & quia sæpius, & quia rogabat Brutus Ciceronis amicissimus.

Diu.) Quia diuturno tēpore in eodem perstitit proposito. Nam id etiam (diu) significat: est enim perseuerantis intētio, quæ non est in (pridem) aduerbio. nam sicut Pridem duxi vxorem recte dixeris, ita non recte, diu.

Multúmque.) Ideo magis cogitur, quod rogat Brutus, Cicero efficere, quia rogabat, & quia amicus. Sed cum maxime arduum sit, non iniuria, diu ac multum se dubitasse ait.

Brute dubitaui,) Hæc clausula sicut à numero cœpit, ita iure in numerū concluditur: Ciceronianúsque numerus est. frequentissime siquidem Trochæo ante Pæana tertium in fine vtitur clausulæ.

Nam & negare.) Est recusare, inficiari, vel inficias ire: est non factum esse asserere.

Quem vnice.) Id est, quem vnum præter alios.

Diligerem, cuíque me charissimum esse sentirem.) Ideo, inquit, cogebar non abnuere, quòd mihi in amore respōdeas, quòd mutuus, quòd reciprocus inter nos amor intercedat.

Præsertim & iusta petenti.) Ideo minus recusari potest: quia iustum, ne iniqui videamur: & quia præclarum, quoniam labor ipse sumptus à nobis non vilescit.

Et suscipere tantam rem.) Quanta ea sit, mox explicabitur.

Quantam non modo facultate consequi difficile esset.) Facultas appellatur qua aliquid facilius fit: vnde & non sciētiæ, atque artes modo, verum etiā opes sunt appellatæ facultates: facultate igitur, id est, dicēdi potestate.

Sed etiam cogitatione complecti.) Quoniam quod nusquā est, quod nemo vnquā, quantuscunque esset in dicendo, cōsequi potuit, vt tam cumulatus foret orator, atque consummatus, vt multa ei addi non possent.

Qui vereretur reprehēsionem doctorum atque prudentium.) Doctorum quidem, qui putarēt tam multiplicē doctrinā, quāta in Oratore desyderatur, à nemine comprehendi posse. Prudentium vero, qui putarēt onus maius, quàm quod humeris sustinere nostris possimus, subeundum non esse.

Tanta ſit inter Oratores diſſimilitudo.) Quando alii in humili, alii in grandiloquo, alii in temperato dicendi genere excelluerunt.

Et quaſi figura dicendi?) Id eſt, character, de quo mox dicetur.

Deſyderari à te prudentiam meam.) Deſyderamus ſiquidem abſentia, cupimus præſentia.

Tardem ſtudia multorum.) Quoniam rei propoſita immenſa difficultate, à propoſito dicendi ſe ad alia reuocabunt.

Sed par eſt.) Id eſt, expedit, conuenit.

Præſtantis ingenii vis.) Ad inuenienda noua, & inuenta iudicanda.

Magnarũ artium diſciplinis.) Artes ipſæ per ſeſe ſunt diſciplinæ, cũ diſcuntur appellatæ: quæ cuiuſmodi ſint, deinceps indicabitur.

¶ In ſecundis, tertiiſque cõſiſtere.) Hoc dicit, honeſtũ eſt vt qui primus 2.b
in capeſſenda aliqua diſciplina eſſe non poteſt, contentus ſecundo, aut tertio loco eſſe velit: exemplóque docet. nam cum Homerus inter poetas primum ſibi vẽdicauerit locum: non tamen famam ſuam reliquis eripuit: non Archilocho Iãbographo, nõ Sophocli Tragico, nõ Pindaro Lyrico: quem & Quintilianus & cæteri decem Lyricorum facile principẽ eſſe volũt, ſpiritus magnificentia, ſententiis, figuris, beatiſſima rerũ verborũmque copia, quodam eloquentiæ flumine: propter quæ merito credit Horatius nemini imitabilem, inquiens,

Pindarum quiſquis ſtudet æmulari,
Iule Cæratis ope Dædalæa
Nititur pennis vitreo daturus
Nomina Ponto.
Monte decurrens, velut amnis, imbres
Quem ſuper notas aluere ripas
Feruet, immenſus fuit, & profundo
Pindarus ore.
Laurea donandus Apollinari.

Nec vero Ariſtotelẽ.) Hoc dicit, Tametſi Plato vberrimus fuit in dicendo, multiplicique ſcientia ampliſſimus: ob id tamẽ ſe Ariſtoteles à ſcribendo non abdicauit.

Neque ipſe Ariſtoteles.) Vtcunque admirabili quadam præditus fuerit ſcientia: tamen multos alios, qui ipſum ſecuti ſunt, deterruit.

Qui aut Hyaliſi, quem Rhodi vidimus.) Huius meminit Strabo libro quartodecimo, inquiens, Sunt & Protogenis picturæ, Hyaliſus & Satyrus columnæ adhærens, ſupra quem perdix reſidet: ad quam quidem tabulam, cum expoſita eſt, adeo inhiantes ſpectant homines, vt perdicem admirãtes obſtupeant.

Aut Coæ Veneris.) Quæ in Co inſula fuit depicta.

Nec ſimulacro Iouis Olympii.) Quod Phidias pinxit admiranda quadã effigie: qui interrogatus (quẽadmodũ Valerius Maximus tradit) quónam mentem dirigeret ſuam, Iouem depingens, adiecit Homericos verſus illos:

ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων,
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος.
κρατὸς ἀ[illegible]νάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Aut Doryphori statua.) Doryphorus, deductũ nomẽ est à δόρυ, quod significat lãceam, & φέρω. sed ponitur pro valido satellite: vnde & Quintilianus, An vero statuarum artifices, inquit, pictorésque clarissimi, cum corpora quàm speciosissima fingendo, vel pingendo facere cuperẽt, nunquã in hunc ceciderunt errorem, vt, Bagoam aut Negabusum aliquem in exemplum operis sumerẽt sibi, sed Doryphoron illum aptum vel militiæ vel palæstræ?

Quare non est.) Argumentationem concludit, quam multis exemplis illustrauit, vt doceret neminẽ debere expauescere rei proposita magnitudine: quòd oratoriæ facultatis apicem se contingere posse non cõfideret, & perinde relinqueret intactam.

Neque illud ipsum quod est optimum, desperandum est.) Quoniam in humanis rebus, non in diuinis, est collocatum.

In perpetuitate dicendi.) Id est, perpetua habeatur oratio: aut certe tempore perpetuo.

Sed ego sic statuo.) Sensus est, Arbitror autẽ in nullo dicendi genere nihil tã speciosum, quo non sit id speciosius vnde quis loquitur, quàm quod loquitur: id est, integrius sit, vnde sumit exemplum, quàm quod in oratione continetur.

3.a. ¶Cogitatione tantum, & mente cõplectitur.) Quoniam species ipsæ artium, quæ cogitatione sola continentur, omnibus in eis facultatibus præceptis instructæ sunt, figurísque consummatæ: in hominibus autem ipsis mutilæ ac truncæ.

Nec vero ille artifex.) Subaudi Phidias.

Iouis formam, aut Mineruæ.) Nam quemadmodum Aristoteles in libro quem de mundo scripsit, Phidiam ait statuarium, Mineruam in arce Atheniensium ita construxisse, & in medio eius scuto suum ita os formasse, vt qui vellet auferre, totam esset statuam dissoluturus.

Insidebat species.) Id est, imago pingendi quæ eius animo adhæserat.

Vt igitur in formis, & in figuris est.) Figuræ inanimatis, formæ animatis attribuũtur. figuras enim tunc designamus, cum trigonũ, vel tetragonum, vel conum, vel cylindrum, vel sphæram dicimus: formas autẽ cum formosos asserimus aliquos, vel deformes.

Cuius ad excogitatam speciem.) Id est, non eam quam oculis intuemur, sed animo metimur.

Perfectæ eloquẽtiæ speciem animo videmus.) Id est, cõtemplamur mente absolutam illam eloquentiã: ad cuius similitudinem facta hæc est quam perspicimus.

Effigiem auribus quærimus.) Sensus est, Illius perfectæ eloquẽtiæ, cuius imaginem solo animo comprehendimus, auribus cupimus cognoscere similitudinem.

Has rerum formas appellat ideas.) Sensus est, Fontes illos, vnde omnium rerum demanant scaturigines, Plato ideas vocat: quasi mentis quædam simulacra perfecta, ad quæ omnia referuntur: quæ sintne in diuino cõceptu, atque prouidẽtia collocata: an in nudis, purísque intellectibus: an certe in indiuiduis varia philosophorum Platonicorum, Peripateticorúmque contentio est.

Eásque gigni negat.) Velut in Timæo Plato:& Cicero ipse Platonē secutus in libro de vniuersitate ostendit.

Quicquid est igitur.) Sēsus est, Omnia quæ ratione, & via aliqua in disputationem veniunt, sunt ad vltimum sui generis principium redigenda: vt cui generi, id est, cathegoriæ siue prædicamento subiiciantur, cognosci possint.

E media philosophia repetitā.) Quoniam si philosophia rerū metitur primordia, facilius inde, à qua vnaquæque res initium ducat, dignosci potest.

Cum antiquā, tum subobscurā.) Cum, id est, partim: tum, id est maxime.

Inusitatas vias.) A nullo rhetore tactas.

Tritas relinquamus.) Id est, quæ sunt in vsu omnium.

Noua.) Quia incognita rhetoribus.

Peruetera.) Quoniam iampridem tractata.

Non ex rhetorum officinis.) Qui rhetores à Græcis dicuntur, à nostris oratores: qui in foro, & in omni causarum genere versantur. Rhetores autem Latine intelliguntur, qui rhetoricam docent, quos Græci Sophistas vocant. Officina dicitur locus in quo officium aliquod administratur, quod ad corpus pertineat: vt tonstrina, sutrina. Hoc loco igitur officina ad mentem translata est.

Sed ex Academiæ spatiis extitisse.) Id est, ex disputationibus philosophorum. fuit autem Academia, villula non longe ab Athenis distās, ab Academo heroe illic sepulto vocata, vbi philosophari Plato consueuit.

Spatiis.) Quoniam spatiari ibi solebant philosophi.

Illa enim sunt curricula multiplicium, variorūmque sermonum.) Currus, curriculus facit. curriculum autē, est à cursu deductum: vnde curriculò aduerbiū pro cito. Sensus autem est, Cursus multiplices, & varii sermonum ab ipsa petuntur philosophia.

In quibus Platonis sunt impressa vestigia.) Id est, in quibus sermonibus multū versatur Plato. impressa autem vestigia dicendo, translatio sumpta est ab his qui in aliquo loco obnixissime se firmarunt.

❡ Et quasi sylua dicendi.) Sylua aliquando dicitur arborū: vt glandaria sylua, & cædua sylua. aliquando sylua dicitur materia vnde aliquid gignitur: velut philosophi materiam illam vocant, vnde quatuor sunt elementa. inde Statius Syluas suas appellauit: quòd illis tanquam materia vteretur: id est, principio ad cætera exactius scribenda opera. ideo Cicero etiam syluam dicendi philosophiam vocat: quòd sine philosophiæ adminiculo, rhetorica consistere non possit. 3.b

Ad forenses causas.) Id est, ad genus iudiciale.

Agrestioribus musis.) Incultioribus disciplinis: Doctis eloquentia popularis, & disertis elegans doctrina defuit. sensus est, Eloquentia, qua oblectatur populus, doctis defuit hominibus, id est, philosophis: & elegans doctrina, id est philosophia, defuit oratoribus.

Non vt in ea tamen omnia sint.) Sensus est, Nolo tamen oratorem, qui omnes philosophiæ nodos perscrutari contēdat: sed vt à philosophia ita adiuuetur, vt à palæstra histrio.

In Phædro Platonis.) Id eſt, in dialogo quem ſcripſit Plato, Phædrum à ſuo diſcipulo appellans: in quo de Pulchro agitur.

Anaxagoræ Phyſici.) Qui fuit Clazomenius. Phyſici, qui de rerum natura diſputauit. nam phyſis, natura vocatur: vnde Phyſicus.

Gnarúmque.) Id eſt, doctum, instructúmque præceptis philoſophiæ.

Quàm frequens fuerit Platonis auditor.) Id eſt, quàm frequenter Platoni in philoſophia operam dederit Demoſthenes.

Nec vero ſine philoſophorum diſciplina genus, & ſpeciem cuiuſque rei cernere.) Non poteſt, inquit, orator cognoſcere genus & ſpeciem ſine philoſophiæ cognitione. hoc autem dixit iuxta Stoicorum ſententiam. Philoſophi ſiquidē Stoici philoſophiam diuiſerunt in phyſicam, id eſt, naturalem: ethicam, id eſt moralem: & logicam, id eſt ſermocinalem. Logica vero, vt multa alia comprehendit, ita quinque vocum, hoc eſt, vt nunc loquuntur multi, prædicabilium cognitionem tradit. Sunt autem voces quinque: genus, ſpecies, differentia, proprium, & accidens, quæ ad vnanquanque rem ſiue diuidendam, ſiue diffiniendam peropportuna ſunt. id eſt, quod ait ſine philoſophia, cerni non poſſe genus, & ſpeciem: nec diffiniri, nec diſtribui in partes, à quibus ad demonſtrationem aſcenditur.

Nec iudicare quæ vera, quæ falſa ſint.) Nam cū Dialecticus nouerit prædicabilia, atque prædicamenta, tanquam omnium argumentorum ſemina: atque elementa noſſe oportet, quo modo omnis texatur argumentatio: quæ ſiue ſit inductio, ſiue ſyllogiſmus, ſiue ſimilitudo, ſiue exemplum, ſiue enthymema, ſiue epicherema, oratione conſtat: quoniā ſola indicatiua verum vel falſum ſignificat. Indicatiua ſit neceſſe eſt, quæ nomine & verbo ſubſtantiuo cōſtet: ſiue ſit vniuerſalis, ſiue particularis, ſiue indefinita, ſiue ſingularis affirmatiua aut negatiua, vna vel multiplex, cathegorica vel hypothetica, alii comparata, contraria, ſubcontraria, ſubalterna contradictoria, æquipollens, vel non æquipollens, cōuerſa, vel non cōuerſa: quæ modo caret, vel quæ modo aliquo ex tribus definitur: vnde ſyllogiſmi ad aliquid demonſtrandum texuntur. quorum vt alii ſunt cathegorici, alii hypothetici: ita cathegoricorum tria ſunt genera, & multæ ſingulorū ſpecies, hypotheticorum ſeptem. Quæ igitur vera, quæque falſa ſint, iudicari poſſunt facile ex contradictoriis.

Neque cernere conſequentia.) Quæ ſequantur, quæ anteceſſerint: an argumentum ſtet nécne.

Repugnantia videre.) Quæ in contraria, & contradictoria diuiduntur.

Ambigua diſtinguere.) Quæ in dubium ſenſum trahi poſſint, vt taurus eſt mons: ſi intelligatur de terreſtri, verum: ſin autem de cæleſti, falſum. & Aiax fuit inſanus: ſi de Oileo, falſum: ſi de Telamonio, verum. diſtinguendum igitur.

Quid dicam de natura rerum.) Id eſt, de naturali philoſophia.

De vita.) Subaudi, quid dicatur.

De officiis, de virtute.) Quæ omnia moralis ſunt philoſophiæ.

4.2 ¶ Quòd alia intelligendi.) Quæ eſt philoſophia.

Ab his.) Subaudi, quæ ad philosophiam tendunt.

Cui vel primas eloquentiæ.) Id est, primum in eloquentia locum.

Multa & in se, & in aliis desyderans.) Et perinde nullum perfectum oratorem intuens.

Tria sunt omnino genera dicendi.) Demetrius Phalereus, Simplices, inquit, characteres sunt quatuor: Tenuis, Magnificus, Ornatus, Grauis. verumtamen ornatum Cicero ipse medio inserit: quare & tres sunt dicẽdi etiã characteres, de quibus singulis, vt multi alii authores tradiderunt, sicut alibi, ita hic nobis præcepta reliquit.

Et pressa oratione limati.) Arguti (inquit) & elegãtes in humili genere dicendi. Translatio sumpta est à lima, qua ferramenta terguntur.

Sed impoliti.) Id est, innitidi. est autẽ politum, tersum & candicans: à vocabulo Græco polion, quod significat canum, Nonii Marcelli de indagine doctorum virorum authoritate.

Et consulto.) Id est, dedita opera.

In eadem ieiunitate concinniores.) Id est, congruentiores, aptiores.

Id est faceti.) Facetum Quintiliani testimonio, aliquando vrbanum, aliquando elegans & disertum.

¶ Nec fulmine vtens superiorum.) Id est, magnifici dicendi generis: vi ac potestate illa qua etiam ipse dicitur fulminare Demosthenes. 4.b

Vicinus amborum.) Proximus humili, & grandiloquo.

Nihil afferens præter facultatem.) Id est, nihil molitus nisi quantum potest.

Vt in corona toros.) Id est, tortiles illas eminentias, quibus corona exornatur.

Verborum, sententiarũmque.) De quibus dicetur posterius.

Non quærere externa.) Id est, non labi in Græcos, sed Latinorum testimoniis esse contentos.

Qui est expositus in Bruto.) Nam in eo libro qui Brutus inscribitur, claros tam Græcos, quàm Latinos recensuit oratores: in quo cum videatur Latinos plus, quàm conueniat, laudasse, cur id fecerit, hic reddit rationem: ait enim, Velut hortarer alios, vel quòd amarem meos.

Hoc nec grauior extitit quisquam.) Quod grandiloquo conuenit generi.

Nec callidior.) Quod conuenit humili.

Nec temperatior.) Quod conuenit mediocri.

Qui aut dici se desyderant Atticos.) Quoniam erant qui existimarẽt esse genus Atticum vnum tantum, & id esse humile: in quo longe falsos esse ostendit.

Magis credo fuisse Atticas.) Id est, genere dicẽdi elimatiores existimatas, tametsi Atticum dicatur ab Attica.

Moderatrix fuit auditoris prudentia.) Quoniam præstantes dicendi facultate viri semper sese auditoribus accommodarunt: talísque fuit eorum oratio, vt auribus audientium congrueret.

5.a ¶ Itaque Caria, & Phrygia, & Mysia.) Quæ Asiæ regiones tumenti, ac inflato dicendi genere vsæ sunt.

Et tanquam adipatæ dictionis genus.) Adipatum veteres, inquit Nonius Marcellus, honeste pro pingui, & succulento, & opimo posuerunt.

Dictionis.) Elocutionis: non vt grammatici accipiunt dictionem pro vocabulo.

Eorum religioni cum seruiret orator.) Religionem Atheniensium vocat prudentiam in dicendo atque audiendo: vt nec plus, nec minus, nec aliter quàm conueniat, audire velint.

Nullum verbum insolens.) Id est, à quotidiano vsu dicendi remotum.

Itaque hic quem præstitisse diximus.) Id est, Demosthenes quem alios oratores Græcos diximus antecedere facundia.

In illa pro Ctesiphonte oratione.) Quæ de corona inscribitur: in qua Ctesiphontem defendit aduersus AEschinem.

Sũmissius à primo.) Vt deos deásque precatur vt sibi ita adsint, sicut ipse semper reipublicæ commodis fauit.

In reliquis exultauit audacius.) Vbi iam in sua potestate visus est habere auditorem.

Facile enim est aliquod verbum ardens.) Id est, per iram expressum: sicut etiam Quintilianus ardentem Lucanũ dicit: nec ad elegantiam attinet, splẽdorémque verborum, quæ in ipso prorsus non sunt.

In eum.) Subaudi AEschinem.

Vt putidus.) Id est, corruptus.

Inclinata vlulantíque voce.) Qua Asiani vtuntur.

Aures teretes.) Id est, rotundas, atque consummatas.

Hi vnum modo.) Hi subaudi (Latini) qui existimant vnum Atticè dicendi genus.

Horride, incultéque.) Sine numeris, sine figuris.

Eleganter, enucleatéque faciat.) Id est, modo proprietate vtatur verborũ, presséque & acute dicat.

5.b ¶ Cui primæ sine controuersia deferebantur.) Id est, qui primũ sibi locũ vendicarat. Fuit enim per id tempus Pericles oratorum facile princeps: & omni, vt ipse alibi ait, virtutis genere floruit.

Ab Aristophane.) Qui veteris Comœdiæ scriptor fuit.

Dicat igitur Atticè venustissimus ille scriptor, ac politissimus Lysias.) Nam vt ipse quoque in Bruto inquit, fuit Lysias ipse quidem in causis forensibus non versatus, sed egregie subtilis scriptor, atque elegans: quẽ iam propè audeas oratorem perfectum dicere. Ita Quintilianus, Subtilis, atque elegans Lysias: & quo nihil, si oratori satis sit docere, quæras perfectius. nihil enim est inane, nihil accersitum. puro tamen fonti, quàm magno flumini propior.

AEschines.) Qui aduersatus est Demostheni. is autem, vt Quintilianus inquit, Demosthene magis fusus, & grãdiori similis, quo minus strictus est:

carnis tamen plus habet, minus lacertorum.

Demosthenes Atticus.) Qui, vt ait Quintilianus, omnium decem oratorum, quos simul Athenis vna ætas tulit, longe princeps fuit, ac pene lex orandi: tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt: tam nihil otiosum, is dicendi modus, vt nec quid desit in eo, nec quid redundet, inuenias. Ipse quoque Cicero in Bruto, Nam plane quidem perfectum, & cui nihil admodum desit, Demosthenem facile dixeris: nihil acutè inueniri potuit in eis causis, quas scripsit, nihil, vt ita dicam, subdole: nihil versute, quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil presse, nihil enucleate, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatũ, vel verborum grauitate, vel sententiarũ, quo quidquam esset elatius.

Aliqui se Thucydidios esse profitentur.) Id est, imitatores Thucydidis. Fuit enim Thucydides, historicus densus & breuis in dicẽdo, & semper instans sibi, concitatus concionibus, magnus, vsque multum potens.

Ad forensem vsum.) Id est, ad iudiciale genus.

Et publicum.) Vbi quid cum populo agatur.

Vt inuentis frugibus, glande vescantur?) Id est, cum possint meliora, deligant deteriora.

Atheniensium beneficium excoli potuit.) Apud quos primum fruges inuentæ.

A Thucydide quicquam duxit?) Id est, imitatus Thucydidem quicquam ab eo sumpsit.

Germanos se putant esse Thucydidis.) Id est, genus dicendi habere, quod plane habuit Thucydides.

¶ Qui Xenophontis similẽ.) Xenophon Socraticus iucunditate inaffectata præcellens adeo fuit, vt nulla eã consequi affectatio possit, vt sermonem gratiæ finxisse videatur, vt merito hic dicat Cicero eius sermonẽ melle fuisse dulciorem. 6.a

Referamus nos igitur) Sensus est, Sed iam perfectum oratorem incipiamus exponere, ita eloquentia instructum, vt talem nunquam cognouerit Antonius.

Magnum opus omnino.) Summa arte attentum lectorem facit, beneuolentiámque Bruti sibi conciliat, miris ipsum laudibus efferendo.

Doctissimos sermones requirens tuos.) Dedit enim Brutus operam non modo eloquentiæ studiis, verum etiam philosophiæ.

Quæ specie dispares, prudentia cõiunguntur.) Quoniam res bellicas tu, ego res vrbanas procuro: & tu seuerus in ea tua philosophia, ego comis. Fuit enim ad reprehensionem vsque facetus, vrbanúsque Cicero, vt aliquãdo dicax habitus sit.

Sanctior.) Inuiolabilior, incorruptior. vnde & sancta vrbis mœnia dici-

mus: & sanctos legatos à sagminibus herbis, quas gestabát: vt Vlpianus inquit iurisconsultus.

Vt cum gratiæ causa nihil facias.) Probat incorruptum esse ideo, quòd gratia nullius commoueatur ad iudicandum secus, quàm ipsa expostulet iustitia.

Vna Gallia.) Quam tu administras.

Communi non ardet incendio.) Id est, bello non mouetur.

Frueris ipse te.) Tuis virtutibus oblectaris. nam id demũ frui dicimus: vti vero, vt equo, vt curru, cum vehimur in villam qua nobis fruendum sit.

Studia doctrinæ.) Quoniam studium est animi ad aliquid agendum pertinacia, aut perseuerantia.

Catone absoluto.) Quem de Senectute aliqui inscribunt.

Inimica virtuti.) Cum omnia bellis ardeant.

Tantam quæstionem.) Quæ est, quisnam optimus dici orator possit: vel quid sit quod consummatam possit efficere eloquentiam.

6.b ¶ Formam qui χαρακτὴρ.) Relatiuum consequẽti coniunxit: vt si dicas, Ciues boni, quæ sunt viscera ciuitatis: tale illud, Est locus in carcere quod Tullianum appellatur.

Ennio delector, ait quispiam.) Ita Horatius,

Denique non omnes eadem mirantur amántque:
Carmine tu gaudes: hic delectatur Iambis:
Ille Bioneis sermonibus: & sale nigro.

Apud alterum.) Subaudi Ennium.

Fac alium Accio.) Id est, dic alium Accio delectari Tragico poeta.

Abdita.) Quæ à conspectu recedere videatur, & obtutu.

Collustrata.) Vndique lumine expressa: à (con) & (lustro). nã (collustrata) quæ ex lacte fit concreto, à colluendo nascitur.

Præscriptũ aliquod.) Præscripta dicebantur quæ magistri imitanda discipulis dabant: inde præscribere, præcipere, mandaréque significat.

Hac ego religione.) Religionem Seruius Sulpitius esse dictam tradit, quæ propter sanctitatem aliquam remota, ac seposita à nobis sit: quasi à relinquendo dicta: vt à carendo cerimonia. Cicero in libro de natura deorum, religionem à relegendo, tãquam ex legendo legentes, & diligendo diligẽtes. his enim omnibus verbis inest vis legendi eadem, quæ in religioso. Lactantius autem libro quarto diuinarum institutionum à religando putat: cuius contrarium vitiúmque est superstitio. Religionẽ igitur, obseruantiam quandam par est accipere.

Qui eius rei gnarus esset.) Id est, qui nosset.

Laudationum.) Vt Panægyrici sunt: & huiusmodi aliud vbi quicquam laudatur.

Scriptionum.) Vbi quid componas doctrinæ causa, qualem Isocrates fecit Panægyricum: quæ oratio tota in laudatione consumitur.

Qui ſunt nominati ſophiſtæ.) Quos Latini rhetores vocant, cum Græci ſuo verbo id ſignificent rhetorem, quem nos oratorem appellamus. dicitur ergo ſophiſta, qui diſcipulos in dicendi facultate inſtituit.

A forenſi concione.) Id eſt, à iudiciali genere.

Græce ἐπιδεικτικὸν.) Id autem Latine demõſtratiuum nominamus: ſicut encomiaſticon laudatiuum: nam ἐπίδειξις, demonſtratio nominatur, quam tamen aliter mathematici accipiunt.

Quem informare volumus.) Munire: & eius quaſi formam referre, cum nuſquam compertus ſit.

Mollimur.) Tentamus.

Conſtructio, & numerus.) De quibus mox abunde dicetur.

Et arguti.) Acute inſtituti.

Circunſcripti.) Collecti, miniméque fluentes ambitus: qui à Græcis periodi nominantur.

De industria.) Vnum verbum eſt, ac aduerbium: quod dedita opera conſultóque ſignificat.

Non ex inſidiis.) Vt in iudiciali genere, quo iudicum mens in noſtram verti poſſit ſententiam.

Verba verbis quaſi demenſa, & paria paribus reſpondeant.) Nã ideo etiã à Græcis pariſa nominantur, quod cæſim aut mẽbratim loquentes: vt abũde paulopoſt dicetur, Paribus ſyllabis colligamus, & periodos terminemus.

Conferant pugnantia.) Quæ in Topicis repugnantia: vel quæ antitheta vocare grammatici ſolent.

Pariter extrema terminentur.) Quæ tum ὁμοιόπτωτα, tum homœoteleuta dici ſolent: id eſt, ſimilibus caſibus, aut ſimili ſono terminata.

¶Quæ in veritate cauſarum, & rarius multo facimus.) Ne dicendi leno-ciinum appareat. 7.a

In Panathenaico Iſocrates.) Oratione quæ ita inſcribitur de laudibus Mineruæ: quæ Athenis præſidebat.

Studio conſectatum fatetur.) Inquiens, ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας, καὶ πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ' ἀντιθέσεων καὶ παρισώσεων καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν. νῦν δ' οὐδ' ὅπως οὖν μοι τοὺς τοιούτους ἡγοῦμαι οὐχ ἁρμόττειν καὶ τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐννενήκοντα καὶ τέσσαρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονώς. Non enim ad iudiciorum certamen, ſed voluptatem aurium ſcripſerat: quod certe ipſe quoque confitetur dicens, καὶ νουθετοῦντας τῶν πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν λεγομένων.

Quos logodædalos.) Id eſt, varietate ſermonis diſtinctos: à logos, quæ oratio dicitur: & dædalo, quod eſt vario.

Vel potius ineptiis.) ineptum ſiquidem eſt in his nimium inhærere.

Alter enim ſine vllis ſalebris.) Herodotum dicit amœniſſimum.

Sine vllis ſalebris.) Id eſt, ſine ſcabro, duróque vllo dicendi genere.

Alter incitatior fertur.) Subaudi Thucydides.

Canit quodam modo bellicum.) Quia celſa ac ſublimi quadam verborũ

vtitur compositione.

Successit Isocrates.) Ex decem qui vno tempore fuerũt Athenis oratoribus vnus: quanquam rhetor potius quàm orator dicendus videatur.

Laudatur.) Quia omnes dicendi veneres consectatus est.

Thucydides autem præfractior.) Quod nimia breuitas facere compulit.

Nec satis (vt ita dicam) rotundus.) Quia vt rotunda figura capacissima omnium est, ita absoluta vndique, cui nihil deest: ita oratio cui nihil deest, nihílque superfluit, rotunda nuncupatur.

Primus instituit dilatare verbis.) De Isocrate loquitur.

Et mollioribus numeris.) Quia sunt & asperiores, sicut & voces.

Domus eius officina habita eloquentiæ est.) Itaque & in Bruto inquit, Extitit igitur iã senibus illis, quos paulo ante diximus, Isocrates: cuius domus cunctæ Græciæ, quasi ludus quidam patuit, atque officina dicendi: magnus orator, & perfectus magister: quanquam forensi luce caruit, intráque parietes aluit eam gloriam, quam nemo in eo quidem iudicio est postea cõsecutus. Is & ipse scripsit multa præclare, & docuit alios: & cũ cætera melius quàm superiores, tũ primus intellexit etiã in soluta oratione, dum versum effugeres, modum tamen & numerum quendam oportere seruari. ante hunc enim, verborũ quasi structura, & quædam ad numerũ conclusio nulla erat: aut siquando erat, non apparebat eam dedita opera esse quæsitam. Quintilianus porro, Isocrates, inquit, in diuerso genere dicendi nitidus, & cõptus, & palæstræ quàm pugnæ magis accõmodatus, omnes dicendi veneres sectatus est: nec immerito. auditoriis enim se, non iudiciis comparat, inuentione facilis, honesti studiosus: in compositione adeò diligens, vt cura eius reprehendatur.

In extrema pagina Phædri.) Qui dialogus de Pulchro inscribitur. Phædrum à suo appellauit discipulo.

7.b ¶ Socrates auguratur.) Id est, prædiuinat, ac coniectatur.

In illo epidictico genere.) Vt suprà diximus, demonstratiuo.

Proprium sophistarum.) Qui se ad laudandum, vituperandúmque solum exercuere.

Gymnasiis.) Quòd nuda in palæstra essent corpora, perfusáque oleo.

Palæstræ.) Vnde & palæstritæ, qui colluctantur in palæstra, dicuntur.

Huius nutrimentis.) Venustatibus, & dicendi leporibus demonstratiui generis.

Colorat.) Figuris distinguit variantibus orationem.

Et roborat.) Sententiis.

De oratoris quasi incunabulis.) De primordiis: vnde ipsa ali eloquentia consueuit.

In aciem, dimicationémque veniamus.) Id est, iudiciale genus: in quo cũ aduersantibus nobis colluctamur, & quodammodo manus conserimus.

Quoniã tria videnda sunt oratori, quid dicat.) Quod inuentionis est.

Et quo quidque loco.) Quod dispositionis est.

Et quo modo.) Quod ad elocutionem pertinet.

Quid sit optimũ in singulis.) Vt decor vbique seruetur: ne quid ineptiarum à nobis emanet.

Atque in tradenda arte.) Quam in rhetoricis præceptis exponendis memorauimus.

Neque enim id ſuſcepimus.) Subaudi, vt præcepta traderemus.

Ac duo breuiter prima.) Id eſt, Inuentionem, & diſpoſitionem.

Tanquam animi inſtar in corpore.) Quia ſicut animus corpus regit & mouet, & vt viuat facit: ita inuentio ac iudicium totam orationem complectuntur, vímque habere, & quaſi ſenſus faciunt.

Sed propria magis prudentiæ, quàm eloquentiæ.) Quoniam vel infantiſſimus quiſque poteſt prudenter inuenire, ac de inuentis iudicare.

Quæ enim cauſa eſt vacua prudentia?) Quæ, inquit, controuerſia eſt: quæ aliqua non adminiſtretur prudentia? Alioqui non oratio: ſed inanium verborum compoſitio.

Argumentorum, & rationũ locos.) Locus, argumentorum ſedes eſt.

Et.) Pro, id eſt. nam nihil aliud eſt argumentũ, quàm ratio eius quod in quæſtione poſitum eſt. De locis autem argumentorũ, & qui ſint, & quo modo tractētur, in Topicis à Cicerone traditum, interprete elegantiſſimo præceptore noſtro Georgio Valla.

¶Nam quoniam.) Controuerſiarum nunc genera tangit quæ tũ ſtatus, tum conſtitutiones appellantur. 8.2

Quicquid in controuerſia.) Id eſt, quicquid cum aliquo controuertatur.

Aut in contentione.) Id eſt, ſiue id contentionem malis appellare.

In eo aut ſitne.) Cum enim quæritur, factum ſit nécne: cõſtitutio coniecturalis, & pariter inficialis appellatur.

Aut quid ſit.) Ac tum finitiuus, ſiue diffinitio ſtatus nominatur.

Aut quale ſit, quæritur.) Qui ſtatus qualitatis, ſiue de ſummo genere nũcupatur: is in negotialem & iuridicialem diuiſus eſt.

Sítne? ſignis.) Quibus coniectura excuti ſolet: vt pro Milone contra Clodium, Vter vtri fecerit inſidias.

Quid ſit? definitionibus.) Vt cũ quis læſæ maieſtatis crimine accuſetur, definiendum eſt, quid ſit lædere maieſtatem.

Quale ſit? recti prauíque partibus.) Tũ enim Oratori inſpiciendũ quid rectum, quid prauum, & vtriuſque ſpecies tractandæ: vt cũ quæritur, iuréne Oreſtes matrē occiderit. & à propriis perſonis, tēporibus, ſemper ſi poteſt auocat cõtrouerſiā. nunquam enim Cicero probauerit prius Miloni licuiſſe Clodium occidere, quàm cõſtet in vniuerſum licere omnibus inſidiatorē ſuum occidere: vbi perſonarum, temporum, & locorum nulla cõplexio eſt.

A propriis perſonis.) Id eſt, à perſonis, de quibus in infinita quæſtione nulla fit mentio.

Et temporibus.) Nam ſi perſonæ reticentur, tempora quoque reticeantur neceſſe eſt.

Ad vniuerſi generis orationem.) Id eſt, ad quæſtionem infinitam.

Appellatur theſis.) Id eſt, infinita quæſtio: ſiue, vt Cicero alibi, Propoſitũ

Tenuiter diſſerendi.) Id eſt Acute diſputandi.

In vtranque partē.) Nam cũ omnis quæſtio partē habeat negandi vnam, alterā affirmandi: vt, ſítne mundus infinitus, nécne: liceátne inſidiatorem

occidere, an non, exercitationis causa in vtranque partē Aristoteles discipulis suis suggerebat argumenta, non anguste & presse disputandi, vt solent philosophi: sed copiose, vt oratores.

Idémque locos.) Idémque in Topicis.

Vnde omnis.) Siue ad affirmandum, siue ad negandum.

Hic noster.) Quem instituimus declamatorem: qui facta & vmbratili vtitur eloquentia themate proposito.

De ludo.) id est, schola, cum se apud rhetorem exercet.

Rabulam de foro.) Id est aduocatum, patronúmque causarum.

Certi loci.) Causæ cuilibet accommodati: vt apud ipsum Ciceronem in Topicis est videre.

Generatim dicat.) Genus complectatur ipsum, id est, infinitam quæstionem, quam thesin vocant Græci.

Ex quo emanant etiam qui cōmunes appellantur loci.) Qui ideo communes dicti, quòd in omni causa simili eis vti possimus: vt contra sacrilegum, contra furem. Eorum autem tractatio præcipua est, postquam confirmauerimus nostra, & confutauerimus aliena: id est, post reprehensionem, & ante epilogum.

Omnia expendet.) Quæ quibus conueniant locis.

Et seleget.) Quæ argumenta quæstioni, quam tractamus, maxime conueniant, & quæ non.

Ex iisdem.) Subaudi locis.

Argumentorum momenta sunt.) Rationum pōdera, inquit, in omnibus causis, nō ex eisdem semper locis eruuntur: sed alii aliis magis congruunt.

Sed etiam expendet.) Id est, examinabit, secū diu volutabit quid cuique quæstioni maxime conueniat.

Quæ disciplinis exculta sunt.) Nam cum ad disciplinas accedunt ingenia, vndique res abundant: nec deesse copia in dicendo potest.

Sed vt segetes fœcundæ.) Elegās & faceta similitudo, feracibus & doctis collata ingeniis.

Ex illis locis.) Assumptis de variis disciplinis.

Leuia quædam.) Id est, friuola, frigidáque, aut parui momenti.

Delectus magnus adhibebitur.) Subaudi, qui quibus conueniant locis.

Vt molliet dura?) Fugiēda, si quidem dura locutio est, id est, vbi rem verba non consequuntur.

Aut occultabit quæ dilui nō poterunt?) Hoc est, argumēta aduersariorū, quæ confutari non poterunt, in nostra argumenta obuoluentur: vt pariter cum aliis responsum videatur, cum tamen id non fecerimus.

Aut abducet animos.) Id est, in aliam reuocabit mentes audientium sententiam.

Aut aliud afferet.) Si modo id refellere non poterit, proferet aliud.

8.b ¶Quod oppositum probabilius sit.) Quàm quod proposuerit.

Iam vero ea quæ inuenerit, qua diligētia collocabit?) Non satis est enim optima inuenisse, nisi ea diligēter collocemus. nam nisi digeramus ea suis, opportunísque locis, erit quemadmodum qui supellectilem habet pulcher-

rimam,& eam ſuo tempore,ac loco promere neſcit:aut in aceruum congeſtam profert,vt ſpeciem nullam præ ſe ferat nobilem.

Quoniam id ſecundum erat de tribus.) Dictum ſiquidem ſuprà eſt, tria potiſſimum conſiderari oportere,inuentionem,ſecundo loco diſpoſitionẽ, tertio elocutionem.

Veſtibula.)Id eſt,primos ad cauſam acceſſus.

Honeſta.)Honorem ac copiam præ ſe ferentia.

Prima aggreſſione occupauerit.) Ideo prima argumenta validiora probabilioráque eſſe oportet.

Infirmabit,excludétque contraria.)Quæ ab aduerſariis illata fuerint.

Alia prima ponet,alia poſtrema.)Nã debiliora in medio collocabit:quoniam prima oppugnãt,vltima in auribus audientium relinquuntur: media vero,vtrinque concluſa non apparent:vt in acie inſtructa fieri ſolet,in prima fronte acres bello:in vltima,ſubſidiarii milites collocãtur:in media autem acie cohortes,in quibus ſpes aut nulla,aut perpauca eſt.

Inculcabítque leuiora.)In medio loco infarciet.

In primis duabus dicendi partibus.)Inuentione & diſpoſitione.

Videre quonam modo.)Id eſt, quanam præditũ eloquẽtia eſſe cõueniat.

Clitomachum ea dicere.)Id eſt,quæ cauſa exigeret.

Carneadem eodem etiam modo.)Quo res ipſa dicenda fuerit.

Quod ſi in philoſophia tantum intereſt.) Nam philoſophi fuere ambo, Clitomachus inquam,& Carneades.

Vbi res ſpectatur.)Sententia conſideratur.

Quibus totis moderatur oratio?)Moderor huic rei dicimus,vt hic:& hãc rem,vt ipſe pro Flacco:vt,Omnia verba moderatur.

Rem difficilem,dii immortales.) Quoniam non de inuentione & diſpoſitione tradi tibi præcepta expoſtulas, quæ peruulgata:ſed quod remotiſſimũ eſt,longéque difficillimũ:vt Optimi oratoris tibi famã verbis depingã.

Qui ponunt in orationis electione eloquentiam.)Id eſt,qui putãt facundiam eſſe in delectu orationis.

Alios,& interpuncta interualla, moræ, reſpirationéſque delectant.) Vt cæſim,membratímque loqui,quàm ſimplici periodo malint.

Quid poteſt eſſe tam diuerſum?)Quàm flumen volubilitatémque verborum amare,& interpuncta interualla,moras?

Tamen eſt in vtroque aliquid excellẽs.)In ſuo,inquit,genere,eſt aliquid etiam quod emineat. Alii temperati vellent videri, inter graues ,& tenues medii.

¶Quot orationũ genera.)Quæ tria eſſe diximus:grande,tenue,medium. 9.a

De actionis.) Subaudi modo:hoc eſt, quemadmodum pronuntiare conueniat.

Quo modo autem dicatur.) Qua ratione facundi loquamur.

Atque motus.)Totius quidem corporis.

Totidem ſunt,quot animorum.)Miſerabilium,miſerabiles:fictorum,fictæ:iratorum,iratæ:& id genus alia.

Cum quo iunctus eſt vultus.)Qui faciei forma quædam,& hypocriſis eſt

rei de qua agitur accommodata.

Nam & infantes actionis dignitate.) Infantem aliquando ad inanimata referimus: vt cum ait Horatius, infantes findit statuas. aliquãdo ad animata, sed bruta: vt apud Plinium, Est (inquit in xxix, naturalis historiæ) vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Græcis litta: quo exempto infantibus catulis, nec grauidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Aliquãdo infantem puerum dicimus, quòd fari nesciat, id est verba, quæ intelligi possint, explicare: idque propter nimiam adhuc teneram ætatem. Denique infantem minime facundum, sicut hic Cicero.

Vt iam non sine causa Demosthenes tribuerit & primas, & secundas, & tertias actioni.) Nam rogatus iterum ac tertio quid in oratore potissimum esset: respondit, Pronuntiatio: nam ea actio etiam dicitur. Nam, quemadmodum Quintilianus inquit, Demosthenes quid esset in toto dicendi opere primum interrogatus, pronuntiationi palmam dedit, eidémque secundum, ac tertium locũ, donec ab eo quæri desineret, vt eam videri posset non præcipuam, sed solam iudicasse.

Contenta voce.) Quasi compressa: nam ita fit truculentior.

Inflexo.) Qui fit ex acuto, & graui: ideo etiam inflexus vocitatũr.

Acuto, graui.) Nam tot sunt accentuum genera: & tot apud musicos vetustissimos fuere toni, Phrygius, Dorius, Lydius, qui has voces exprimebãt: inde ad tredecim vsque secũdum Aristoxenum: secundum vero Ptolemæũ qui Aristoxenum carpit, octo.

Non hic è Phrygia, & Caria.) Quem Græci vt vlulantẽ, ita barbarum dixerunt: & Caras, barbarophonos Homerus appellauit.

9.b ¶ In omni verbo posuit acutam vocẽ.) Non equidem omne verbum acutam habet vocem: sed hoc dicit, In omni genere verborum, acuta inuenitur vox in monosyllabo, vt est nux: in dissyllabo, vt bonus: in trisyllabo, vt Tullius: in tetrasyllabo, vt Tulliolus: ac ita deinceps.

Nec vna plus.) Nam si dictio vnam habet acutam vocem, plures acutas habere non potest, & ne quidem flexam vllam. idem de flexa intelligẽdum. at de graui non idem dicere possumus. Vbicunque enim acuta, aut flexa nõ est, ibi sit grauis necesse est. In vna tantum syllaba, est arsis: in reliquis, est thesis omnibus.

Nec à postrema syllaba citra tertiam.) Nam raro vltimum tenet locum tam flexa quàm acuta vox. penultimum autem, flexa semper. acuta autem, & penultimum & antepenultimũ. antè vero, nunquam: sed grauis tantum.

Non est in nobis.) Potius optare, quàm vendicare nobis bonam vocem possumus.

Sed tractatio.) Subaudi, in nobis est. Nam tractando ipsam, possumus efficere meliorem.

Intendens.) Id est, exacuens.

Tum remittens.) Grauans, vel inflectens.

Nihil vt supersit in gestu.) Ne quid in motu corporis sit nimium, ac redundet.

Rarus incessus.) Pedum ante commotio.

Excursio.) Pedum celeris commotio.

Nulla mollitia ceruicum.) Ne ceruix molliter proclinetur.

Nullæ argutiæ digitorũ.) Eleuatiores sursum, ac deorsum: ante, & pone.

Non ad numerum articulus cadens.) Ne digitorũ quidem articuli ad numerandum inflectantur.

Trunco magis toto seipse moderans.) Quod & Quintilianus de pronuntiatione ipse quoque commonet, vt totius corporis virilis motus sit.

Brachii proiectione.) Vbi quid concitatius pronuntietur.

Qui secundum vocem.) Id est, secundo loco. post vocẽ vultus præcellit.

Aut vultuosum.) Id est, vultus animi expressione. moderatum enim, vultus motum esse decet.

Vt imago est animi vultus.) Nam inde enim nomen habet. à voluntate siquidem est appellatus.

Sic indices oculi.) Id est, ita mentem ostendunt tum sedatam, tum perturbatam, aut moderatis affectibus commotam.

Res ipsæ, de quibus agetur.) Quoniam ipsæ res præscribent, quales nos esse conuenit.

Hoc vno excellere.) Id est oratione. Nam ab oratione, orator est appellatus: tametsi Plutarchus in problematis ἀπὸ τῆς ὁρμῆς, Id est, à concitatione tum animi, tum orationis dictum putet.

Cætera.) Quæ sunt inuẽtionis, dispositionis, pronuntiationis, memoriæ: quæ in oratoris nomine omnia occultantur.

Non enim inuentor, aut compositor.) Id est, qui quæ inuenit, dirigit.

Aut actor.) Id est, pronuntiator.

Complexus est omnia.) Sicut orator.

Sed & Græce ab eloquendo rhetor.) Nam à tertia persona præteriti passiui, quæ est ῥερηται, id est, dictũ cum facundia est, fit rhetor: Latine, inquit Cicero, eloquens valet, tametsi rhetora nos dicamus, qui rhetoricam docet.

Cæterarũ enim rerũ.) Inuẽtionis, dispositionis, memoriæ, pronũtiationis.

Siquidem & Theophrastus diuinitate loquendi.) Siquidem θεὸς, deus: & φράσις, locutio Latine dicitur.

Et Aristoteles Isocratẽ ipsũ lacessiuit.) Philosophus oratorẽ prouocauit.

¶ Quorũ sedare animos malunt.) Id est, argumentis & ratione mitigare. 12.a

Quàm incitare fide.) Fidem faciendo.

Docendi causa.) Non mouendi, vt oratores.

Plus nonnullis, quàm necesse sit, facere videantur.) Id est, non tam docẽdi causa dicere videantur, quàm fallendi.

Ab hoc genere.) Subaudi philosophico.

Nec iuncta numeris.) Non numerosa, id est rhythmica: vt oratorũ, de qua mox abunde dicetur.

Itaque sermo potius.) Quo inter nos sermocinantes vtimur.

Sophistarũ, de quibus suprà dixi.) Ita enim à Græcis dicuntur, qui iuuenes præcepta docent rhetorica.

Quod cum sit his propositum.) Cum, inquit, sibi sophistæ in declamationibus, vel, quemadmodum Isocrates scribit.

Non perturbare animos, sed placare.) Intexunt fabulas delectandi causa: vt de laudibus Helenæ fecit Isocrates.

Paria paribus referunt.) Vtuntur eis figuris, quæ parasia appellantur, de

quibus mox dicetur.

Aduerſa contrariis.)Quæ antitheta vocant.

Sæpiſſiméque ſimiliter extrema definiunt.) Quæ dicunt homœoteleuta.

*Tria ſpatioſe percurrẽs.)Nam & tractus,regio,ſpatiũmque nominatur.

Non hæc contorta.) Vibrata,& inflammata: quæ proprie oratorum eſt.

Ab his non multo ſecus, quàm à poetis.) Hoc dicit, Non magis oratori vitanda poetæ eloquentia in dicendo, quàm hiſtorici eſt. Siquidem hiſtoricorum eloquentia proxime ad poetas accedit.

Apud oratores iam ipſe numerus increbruit.)Nam nõ pedum modo cõpoſitione duorum, aut trium clauſulæ clauduntur: ſed integri aliquando verſus Iambici in ſoluta oratione inueniuntur: quanuis id minime laudabile ſit: ideo ſubiungit, Etiamſi abeſt à verſu.

10.b ¶Numerus vocatur qui Græce rhythmos dicitur.)Definitur autẽ à Græcis hoc modo: ῥυθμὸς δέ ἐστι χρόνου καταμέτρησις κινήσεως γενομένης ποιᾶς τινός. Auguſtinus in tertio de arte muſica, Latine, inquit, numerus: Græce rhythmus nominatur. quod vero ab illis metrũ, à Latinis menſio, vel mẽſura dici poteſt. Sed quoniam hæc apud nos nomina late patẽt: & cauendum eſt ne ambigue loquamur: cõmodius vtimur Græcis. quoniã illud pedibus certis prouoluitur: peccatũrque in eo ſi pedes diſſoni miſceantur, recte appellatus eſt rhythmus, id eſt numerus. ſed quia ipſa prouolutio non habet modum: & neque ſtatutũ eſt in quo pede finis aliquis emineat propter aliquã menſurã continuationis, non debuit metrum vocari. hoc autem vtrunque habet. nam & certis pedibus curritur, & certo terminatur modo. itaque non ſolum metrum propter inſignem finem, ſed rhythmus etiam metrum eſt. rhythmi enim nomen in muſica vſque adeo late patet, vt hæc tota pars eius, quæ ad (diu) & ad (nõ diu) pertinet, rhythmus nominata ſit. Cũ igitur & longitudinum, & breuitatum multitudinẽ in fine in primis clauſularũ attendit orator, id numerum appellauit.

Niſi quòd verſiculi ſunt.) Subaudi Iãbici. verſiculos autẽ ideo per diminutionẽ vocauit, quòd mutua reſpõſa breuiſſima aliquãdo eſſe neceſſe ſit.

Quòd virtutes oratoris perſequitur.) Quoniã exprimit ſermones, vt orator, quotidianos.

Cum verſu ſit aſtrictior.) Quatenus verſu comicus vtitur: orator autem minime.

Licentiam ſtatuo maiorem eſſe.) Quoniã poetæ tranſlationibus reliquíſque figuris, nouationéque verborũ, & antiquitate liberius vtuntur, quàm faciat orator.

Vocibus magis, quàm rebus inſeruiunt.) Quoniam magis ad voluptatem aucupandam inuentum poema eſt, quàm ad res explicandas.

Nec vero ſiquid eſt.) Hoc dicit, Nec ſi modo inter poetã, & oratorem ſimilitudo eſt aliqua, id erit iudicium, & delectus verborum: ſiquidem aliter iudicat, ac aliter vteruis deligit verba, quàm alter.

Seiunctus igitur.) Alia eſt ergo qua vtitur tũ philoſophus, tum ſophiſta, tum hiſtoricus, tum poeta: & alia qua orator vtitur eloquentia.

Qui in foro, cauſiſque ciuilibus ita dicet, vt probet, vt delectet, vt flectat.) Orator, inquit, erit qui in iudiciis forenſibúſque controuerſiis verſabitur:

ita vt quæ dicat probet, id eſt doceat, vt oblectet, vt flectat, id eſt moueat. Docere, debitum eſt: delectare, honorarium: flectere vero neceſſarium: alioqui perſuadere non poterit: ideo ſubiungit, Nam id vnum ex omnibus ad obtinendas cauſas plurimum valet.

Subtile in probando.) Tenui enim filo, ac ſubtili in argumentationibus vtimur.

Modicum in delectando.) Temperato, inquit, & illo mediocri charactere vtimur, dum volumus oblectare.

Vehemens in flectendo.) Cum mouere volumus, grandiloquo vtimur.

In quo vno vis omnis oratoris eſt.) Quoniam in eo orator vires dicendi ſuas in primis oſtendit. Siquidem hic character ſolius oratoris eſſe facile cõprobatur: cum cæteri etiam aliorum poſſint eſſe ſcriptorum.

Sed eſt eloquentiæ, ſicut & reliquarum rerum, fundamentum ſapientia.) Omnium enim ſcientiarum, atque artium fundamentum, eſt ſapere: itaque & Horatius, ſcribendi recte, ſapere eſt, & principiũ, & fons: alioqui verborũ ille tinnitus proſtrepentis auiculæ ſonus, potius quàm oratio humana eſſe videatur, neceſſe eſt.

πρέπον appellant hoc Græci.) Quod enim Latini decorum, Græci prepon vocant.

¶ Sed ſæpiſſime, & in poematis.) Hæc eſt Latina terminatio nominũ in a terminantiũ Græcorum tertiæ declinationis authore Phoca & Diomede: ac veteres eleganter authores omnes ita locuti comperiuntur, quicquid dicat Priſcianus. II. a

Philoſophi ſolent in officiis tractare.) Ad ipſos enim pertinet, quid in tota vita facere, ac loqui deceat, diſſerere: quod oratores quoque tractare conſueuerunt: ſicut ad Dæmonicum Iſocrates.

Grammatici in poetis.) Grammatici certe Critici prius dicti: quòd eorũ munus adhiberetur in poetis hiſtoricíſque iudicandis.

Eloquentes in omni genere, & parte cauſarum.) Ita, inquit, eloquẽtis viri decorũ eſt inſpicere, & in omni genere cauſarum, partéque cauſarũ quid deceat, & quid non deceat.

Quàm enim indecorũ.) Exemplo docet vbi oratori indecorum fuerit.

De ſtillicidiis.) Ac cæteris humilibus, vt ſtillicidia: ſicut ſunt de mænianis, pertectis parietibus, communibus aquis, pluuiis, reliquíſque id genus magnifice, ac copioſe dicere.

De maieſtate vero populi Romani ſummiſſius, & preſſius.) Subtiliter, vt generi infimo conuenit.

Perſona peccant.) Cum non ſeruant perſonæ decorum.

Videndũ quatenus.) Id eſt, inſpiciendum quicquid agas, quouſque agendum: quia qui, vt decet, agit, is probatur: improbatur autem contrarius.

In quo Apelles.) Qui pictor inſignis de pictoribus ferre potuit ſententiã.

Vſquequaque quantum ſit.) Id eſt, omnifariam quantum.

Etiam cũ probam orationem affingit improbo.) Ideo inquit Horatius,
Intererit multum dauúſne loquatur, an heros,
Maturúſne ſenex: an adhuc florenta iuuenta

Feruidus: an matrona potens, an sedula nutrix:
Mercatórne vagus, cultórve virentis agelli:
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Penicillo non posset imitari.) Quo picturarum liniamenta explicantur.

Sed nihil est experienti minus.) Quamlonge id difficilius est, acumen inquam illud in dicendo assequi, quàm arbitremur.

Integra valetudine.) Translatio à corporibus sumpta sanis.

E vinculis numerorum eximamus.) Non debet, inquit, humilis stilus numeris vinciri aliquibus.

In alio genere orationis.) In quo autem: dicetur posterius.

Non vt licenter videatur errare.) Id est, labi: & nullo teneri vinculo oratio videatur.

Verba etiã verbis quasi coagmẽtare negligat.) Coagmẽtata enim videtur verba verbis, cũ vocaliũ concursu sequẽs verbũ præcedens videtur excipere: vt Heri iuit. nam cũ in acumine sensuũ prona sit oratio, non magnopere cura est compositionis, modo sit sana, minimeque inculta oratio.

12.a ¶Circuitus.) Id est, periodus: quæ à Latinis clausula nominatur.

Cõglutinatióq; verborũ.) Id est, idonea cõpositio. est siquidẽ gluten, vnde glutino, quæ cola Græce dicitur. quod vero à Græcis, cõmi, Latine gũmi.

Omnis insignis ornatus, quasi margaritarũ.) Quæ Græce margaris margaritis, & margarita margaritæ dicitur penultima correpta: Latine tũ bacca, tum vnio nominatur.

Nec calamistri quidem adhibebuntur.) Calamistrus ferrum incuruum, quo capilli inflectuntur, & cincinni fiunt.

Fucati vero.) Fucus quæ Græce phycos, herba est cuius succo pristinus lanæ color reparatur. Ergo fucati, medicati.

Medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur.) Id est, cerussa, & purpurissus.

Dilucide.) Vt intelligatur.

Plane.) Vt bene rem complectatur: ne quid desit, ne quid supersit.

Affluens.) Copiosum.

Et nescio vnde ex abdito erutæ.) Vnde etiam acutæ dicuntur.

Verecundus erit vsus oratoriæ supellectilis.) Parcè, inquit, vtetur figuratis sermonibus, vnde oratoria facultas præcipuum nomen sibi vendicauit.

In ornamentis, alia rerum, alia verborum.) Ideo figuræ dicũtur dianœas, id est intellectus, ac sententiarum: & lexeos, id est dictionis.

Simplex probatur in propriis.) Proprietas, vt Quintilianus inquit, non ad nomen, sed ad vim significandi refertur: nec auditu, sed intellectu perpẽdenda est. At multis modis propriũ dicitur. nam propriũ, inter plura quæ sunt eiusdem nominis, id vnde cætera ducta sunt: vt vertex, est contorta in se aqua: vel quicquid aliud similiter vertitur. inde propter flexũ capillorũ, pars est summa capitis: ex hoc inquã in mõtibus eminẽtissimum recte dixeris. hæc omnia, vertices. proprie tamen vnde initiũ est, sicut soleæ, & turdi, pisces. Tertius est huic diuersus modus, cũ res cõmunis pluribus in vno aliquo habet nomen eximiũ: vt carmen funebre, proprie nænia: & tabernaculũ ducis Augustale. Itẽ quod cõmune est aliis nomẽ, intellectu alicui rei peculiariter attribuitur: vt vrbẽ Romã accipimus, & vænales nouitios, & Corin-

thia æra,cũ sint vrbes aliæ quoque & vænalia multa:& tã aurũ,& argentũ, quàm æs Corinthiũ. Sed ne in his quidẽ virtus oratoris inspicitur.at illud iã non mediocriter probandũ,quod etiã hoc modo laudari solet,vt proprie dictũ,id est,quo nihil possit inueniri significãtius: vt Cato dixit C.Cæsarẽ ad euertendã remp.sobriũ accessisse:vt Virgilius deductũ carmen:& Horatius acrẽ tibiam Annibalẽmque dirũ.Ex epithetis quoque fit proprietas:vt cũ dicimus,Dulce mustũ,&cũ dẽtibus albis.Itẽ,Quæ sunt in quo præcipua proprii locũ accipiũt: vt Fabius inter plures imperatorias virtutes cũctator est appellatus.Quod aut optime sonat,vt si ductorẽ dicas potius quàm ducẽ

Aut translatum.)Vt cum dicis,Hoc mihi excidit:pro Oblitus sum.

Aut factũ aliunde.)In aliam assumptum significationẽ:vt Se isti mutuo diligunt.cum sit res mutua,quæ numero,pondere,vel mensura constat.

Aut factũ ab ipso.)Vt Lucretius(tuditare)à sono mallei formauit:& Persius(cornicaris)à cornice fecit.

Aut nouũ.)Vel id per deriuationẽ:vt à beato,Cicero beatitatẽ,& beatitudinẽ inuenit.vel per cõpositionẽ:vt à solo,& vagor,soliuagas feras,& thuricremas mactatur ad aras:& infinita huiusmodi alia,quæ Quintilianus etiã tradidit,quæ elegãtiã in oratione faciũt:vt iure dicat in arte poetica Hora.

Dixeris egregie notum,si callida verbum
Reddiderit iunctura nouum.

Aut priscum & inusitatũ.)Ne sit ab vltimis repetitũ tenebris,ne cum Romulo loqui videamur:aut adhuc suprà cũ Euãdro.nam sicut(ne antigerio)&(toper)quæ nimiũ ex vsu excesserũt pro(valde)&(cito)nemo dicit:ita facile(exantlare)pro(perpeti)dixit Cicero: & (rebar) pro putabam:& (prosapiam)pro(progenie)frequenter legas.

Sed etiam inusitata,ac prisca sunt in propriis.)Nam & in his proprie dici multa inueniuntur.

Collocata autẽ verba.)In quo primũ est vt augeamus,minuamus,cõcitate dicamus,moderate,læte,seuere, abundanter, presse, aspere, leniter, magnifice,subtiliter,grauiter,vrbane.

Ergo ille tenuis.)Qui in tenui figura eminet.

¶Gemmare vites.)Cum in gemmæ modum,tum primũ pampinum, vel racemum edunt. 12.b

Sitire agros.)Cum exaruerunt longo tempore sublatis pluuiis.

Lætas esse segetes.)Vnde & Virgilius,Quid faciat lætas segetes.

Luxuriosa frumenta.)Cum nimium herbescit solum.

Non ludendi.)Quoniam translatio lusus quidem videtur: quòd aliud in vocem prætendat,& aliud significet.

In alia.)In alterius generis oratione.

Schemata.)Aliqui habitus interpretantur.

In sententiarum ornamenta.) Quoniã sunt figuræ sententiarum quæ dicuntur dianœas.

Nisi quòd solum.)Quoniam omnia tria genera Attica dicũtur: nihílque aliud est Atticè dicere,nisi munde,& minime sordide.

Paria paribus relata.)Quæ parisa diximus nominari.

Similiter conclusa.)Dicuntur homœoteleuta.

Eodẽmque pacto cadentia.)Homœoptota nominantur.

Et immutatione literæ.) Quæ agnominatio dicitur, vt beneficiũ, veneficiũ
Verborum iterationes.) Vbi idem verbum sæpius repetimus.
Continuatione verborum.) Id est, clausula simplici.
Modo relaxet, & diuidat.) Subaudi in membra, & cæsa.
Sententiarum lumina.) Figuras sententiarum.
Non faciet rempublicam loquentẽ.) Id est, prosopopœiis non vtatur, nec idolopœis, nec ethopœiis.

13.a ¶ Nec aceruatim multa frequentans.) Vt cum membratim, aut cæsim locutus sit, clausulam quandam verborum crepidine concludat.
Suppressior.) Summissior.
Huic tenuitati.) Id est, quæ maximo characteri conueniunt, eorum multa etiam humili conuenient.
Vtetur horridius.) Nõ illo verborũ splẽdore, ac apparatu, quo magnific⁹.
Actio tragica.) Id est, sublimis, elata, qualis in Tragœdiis induci solet.
Vultu multa conficiens.) Vt vultuose admodum pronuntiet, id est, multis vultus inclinationibus vtatur.
Os ducere.) Faciem ipsam nimium torquendo.
Aspergentur etiam sales.) Cuiusmodi ipse in libro de Oratore tradidit: & Quintilianus de mouendis in conclusionibus affectibus docet.
Vnum facetiarũ, alterũ dicacitatis.) Facetum, elegans, & vrbanum. dicacem scurrã dicimus. ideo ipse pro Cælio, Aliud est maledicere, inquit, aliud accusare: accusatio, crimen desyderat, rem vt definiat, hominem vt notet, argumẽto probet, teste cõfirmet. maledictio huius nihil habet propositi præter contumeliã: quæ si petulantius iactatur, conuitium: si facetius, vrbanitas nominatur. Quintilianus, In narrando autem, inquit, Cicero, consistere facetias putat, dicacitatem in iaciendo. sicut hic statim commemorat.
Sed nunc aliud agimus.) Ideo dicere supersedit: quoniã in libro de Oratore hæc tradidit.
Vt nec nimis frequenti, ne scurrile sit.) Quoniam scurræ, nimium etiã dicaces sunt.
Nec in calamitatem.) In calamitosos enim & pauperes, inhumanũ sit petulans loqui.
Nec in facinus.) Vt si quid flagitiose dictum, vel factũ, in risum velimus conuertere, cum carpendum potius, & incessendum fuerit.
Vitabit etiam quæsita.) Nam ridicula, extemporaria esse conuenit.
Nec ex tẽpore ficta.) Vitabit, inquit, quæ non sunt è tẽpore ficta: hoc est, quæ non sunt tum inuenta: quia quæ è tẽpore inuenta sunt, ea speciosiora.
Quæ plerunque sunt frigida.) Siquidem excogitata plerũque secus eueniunt, quàm opinati fuerimus.
Vitabit insanabiles cõtumelias.) Ne dum excitat risum, in talem calumniam adducat, vt pœna dignus ille videatur, in quẽ ridiculum iactatum sit.
Ex istis nouis Atticis.) Illos Cicero semper incessit sui tẽporis quosdam, qui dum Atticè loqui videri volebant, ineptissimi inueniebantur.
Et germani Attici.) Id est, qui proprie Atticus dicẽdus sit, cuiusmodi ferme sunt Comœdiæ omnes præsertim Aristophanis, Hyperides: quem Quintilianus dulcem, & acutum ait.

Demosthenes minus habetur.) Ita Quintilianus de risu locutus, Quanta autē sit, inquit, in ea difficultas, vel duo maximi oratores, alter Græcæ, alter Latinæ eloquētiæ principes docent. nam plerique Demostheni facultatem defuisse huius rei credunt, Ciceroni modum. nec videri potest noluisse Demosthenes: cuius pauca admodū dicta, nec sane cæteris eius virtutibus respōdentia, palàm ostendūt non displicuisse illi iocos, sed non contigisse. noster vero non solum extra iudicia, sed etiam in ipsis orationibus habitus est nimis risus affectator.

Quo quidem nihil mihi videtur vrbanius.) Secus ergo ac Quintilianus dicat, sentit Cicero. verū quid per vrbanū intelligat, exponit: cum inquit,

Sed non tam dicax fuit.) Oblectatus risum commouere.

¶Quàm facetus.) Id est, comptus, & mulcens audientis animum. 13.b

Acrioris ingenii.) Tam repente comparata genera habere ridiculorum.

Hoc maioris artis.) Oblectare posse animum, non risum excitare: sed exhilarare mentem.

Vberius est aliud.) Exposuit formam: & quasi Idæam Cicero humilis characteris, nunc mediocris & temperati faciem docere incipit.

Quàm enucleatū.) Hoc humile dicit, de quo iam dictum est: plurimúmque est in hac oratoris forma suauitatis. Ideo Homerus cum Menelao argutum illud genus, & minime errans attribuisset, suaue vt melli compararet, Nestori attribuit.

Sed Phalereus Demetrius meo iudicio præstitit cæteris.) In hoc, inquit, dicendi mediocri charactere Demetrius Phalereus excelluit: de quo Quintilianus, Quādo etiam, inquit, Phalereum illum Demetrium, quanquam is primus inclinasse eloquentiam dicitur, multum ingenii habuisse, & facundiæ fateor: & vel ob hoc memoria dignum, quòd vltimus est ferè ex Atticis qui dici possit orator: quem tamen in illo medio genere dicēdi præfert omnibus Cicero.

Translata ea dico.) In totum, inquit Quintilianus, metaphora breuior est quàm similitudo: eóque distat, quòd illa cōparatur rei quam volumus exprimere: hæc pro ipsa re dicitur. Cōparatio est enim, cū dico fecisse quid hominem, vt leonē. translatio est, cum dico de homine leonem. Item, Quid enim diceret aliud & sitire segetes, & fruticibus laborare. Necessitate nos durū hominem, aut asperum. non enim propriū erat quod daremus his affectibus nomē. Iam incensum ira, & inflammatū cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia. illa ad ornatum. Lumen orationis, & generis claritatē, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina, vt Cicero ipse pro Milone Clodium fontem gloriæ eius vocat, & alio loco segetē, ac materiā. Id est, quod Cicero inquit, per similitudinem translationem fieri aut suauitatis, aut inopiæ causa.

Arcem & vrbem orbas.) Quia orbi homines dicuntur.

Si pro patria arcem dixisset.) Quia partem pro toto ponens fuit Synecdoche: & tamen translatio.

Hanc Hypallagē rhetores.) Metonymia, inquit Quintilianus, quæ est nominis pro nomine positio: cuius vis est pro eo quod dicitur, causam propter

quã dicitur pon ere:sed vt ait Cicero, Hypallagen rhetores dicũt. hæc inuẽta ab inuentore, & subiecta ab obiicientibus significat:vt, Cererẽ corruptã vndis, & Receptus terra Neptunus, classes aquilonibus arcet. Quod fit retro Vldurius. Refert autẽ inquantũ dictus tropus oratorẽ sequatur. Nam vt Vulcanum pro igne vulgo audiuimus:& vario Marte pugnatũ, eruditus est sermo: & Venerẽ quàm coitũ dixisse magis decet: ita Liberũ, & Cererem pro vino & pane licentius, quàm vt fori veritas ferat. Sicut ex eo quod continet, id quod continetur, vsus recipit, vt bene moratas vrbes, & poculũ epotum, & seculũ fœlix. Ad id quod contra est, raro audeat quis nisi poeta, Iam proximus ardet Vcalegon. Nisi forte hoc potius est à possessore quod possidetur, vt hominẽ deuorari, cuius patrimonium consumitur. Poetæ pallida mors, equo pulsat pede pauperum tabernas, regúmque turres, & Pallentes habitant morbi tristísque senectus: & orator præcipitem iram, hilarem adolescentiam, segne otium dicit.

Quam Catachresin vocant.) nam catachrome, abutor significat.

Genus hoc Græci appellant Allegoriam.) Quasi allo, id est aliud: agoreuon, id est dicens. Allegoria, inquit Quintilianus, quam inuersionem vocamus: aliud verbis, aliud sensu ostendit:vt, ô nauis referent in mare te noui fluctus: & Auia Pieridũ peragro loca: & Sed nos immensum spatio con fecimus æquor:& Iam tempus equũ spumantia soluere colla. Cicero, Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus cõcionum semper Miloni putauimus esse subeundas.

14.a ¶ Et nisi coràm.) Hoc dicit:nisi magnificum illud dicendi genus, & character ille sublimis conferatur, hic mediocris amplus videbitur.

Est enim quoddã etiã insigne, & florens, & expolitũ genus.) Hoc genus quartum multi faciunt, quod antherinon vocant alii, alii vero glaphyron: Cicero autem temperato ipsi annectit.

E sophistarum fontibus.) Qui à Latinis rhetores nominantur.

Spretum à subtilibus.) Ab iis qui in humili genere versantur.

Repulsum à grauibus.) Id est, à grandiloquis.

Tertius ille amplus.) Nũc formam grauis generis exprimere Cicero molitur.

Quam admirarẽtur, quam se assequi posse diffiderent.) Hanc Homerus Vlyssi potissimũ attribuit:de quo Quintilianus, At ille qui saxa deuoluat, & pontem indignetur, & ripas sibi faciat multas torrens:iudicem vel nitentem cõtra feret: cogẽtque ire quam rapit. Inde subiũgit, Sed ad summã regressus est Homerus dicens in Vlysse facundiam:& magnitudine illum vicisse, cum orationem similem nimbis hybernis, & copiam verborum, atque impetum parem attribuit. cum hoc igitur nemo mortaliũ cõtendet, hunc vt deum homines intuebũtur:hanc vim, & celeritatem in Pericle miratur Eupolis:hanc fulminibus Aristophanes comparat.

Magnus orator est.) Qui in illo humili excellens, miniméque in lubrico versabitur:quia humilis labi planéque cadere non potest.

Etiam siquando periculũ non adibit.) Id est, se magis non attollet, quàm pati possit.

Hic noster.) Id est, grandis & magnificus.

Si ad hoc vnum est natus.) Vt sit magnificus.

Aut huic generi ſtudet vni.) Quod facere non debet, ne tumidus ſemper videatur: quia aliquando ſummittenda, aliquando temperanda eſt oratio.

Ille enim ſummiſſus.) Id eſt, humilis.

Et veteratorie.) Id eſt vafre, vt verſute. veteratores enim, callidi dicti à multa rerum agẽdarum vetuſtate. Grannius mulieri non aſtutæ facile veterator perſuaſit.

Si nihil eſt aliud.) Id eſt, ſi ſemper ſublimis, & excelſus in dicendo.

¶ Nihil partite.) Quia inter partiendũ genus controuerſiæ ſummittitur 14.b
oratio. ſimiliter vbi quid definias, vbi diſtinguas, & excipias.

Præſertim cum cauſæ.) Præcipue, inquit, cũ cauſæ omnes in aliqua parte, ſi non totæ, ita tractandæ ſint, vt ſit quod partiare, aut quod definias, aut quod diſtinguas, vbi tranquille, enitérque agendum ſit oratori.

Non præparatis auribus.) Id eſt attentis, docilibus, & beneuolis effectis.

Inflammare.) Quod eſt grandis generis.

Si comprehendiſſem.) Facete Cicero iocatur cum Bruto.

Inuentus.) Qui à me dicendo expreſſus eſt.

Ad illam Platonis.) Idæam dicit de qua ſuprà, vt locus exigebat, dictum eſt abunde.

Parua ſummiſſe.) Id eſt, qui in omni dicẽdi charactere proprius & copioſus fuerit.

Tota mihi cauſa pro Cecinna.) Ibi acutus, & humilis Cicero: & perinde ſtilo omnia humilia humili conſectatus.

In Manilia lege.) Quam Manilius rogauerat: vt cum ſciſceret populus: in quo genere mediocritatem dicendi ſe conſectatum ait.

Ius omne retinendæ maieſtatis.) Quod magnifici fuit characteris.

In omni genere amplificationis exarſimus.) Specioſe dictũ (exarſimus) ne dicat ſe compotem voti fuiſſe eius quod tentauerat, ait, Vehementi mentis intentione conati ſumus.

In accuſationis ſeptem libris.) In Verrem quem repetũdarum accuſauimus, defendente Hortenſio.

Quod in Habiti?) In ea quam pro Poſthumo Habito habuimus.

Quod in Cornelii?) Cum defendimus Cornelium.

Quod in pluribus noſtris defenſionibus?) Quoniã ferè ſemper defendit: rariſſime autem accuſauit Cicero.

¶ Si non perfectio.) Licet intueri quã ſibi moderetur, arrogantiæque fu- 15.a
giat inuidiam.

Moroſi.) Qui affectati moris ſunt, & inde ſemper queruli.

Illum.) Demoſthenem.

Quo contendimus.) Subaudi, vt primi eſſemus Romæ. ſed id reticendo, vt euitet arrogantiam, reliquit nobis proferendum.

Nunquã Cotta, nunquã Sulpitius.) Quos facit Cicero in libro de Oratore ſtudioſiſſimos audiendi Craſſum, & Antonium de arte dicẽdi diſſerẽtes.

Ad omne genus.) In omni charactere.

Eáſque.) Subaudi aures detinebamus.

Quæ nequaquam ſatis deferbuiſſe.) Quia ſimilia plura alia protulimus. ponítque egregiam ſententiæ ſimilitudinem.

15.b ¶Et quæ ſequuntur.) Subaudi illum locum: quæ poſtea diximus.

Ab hac indole iam illa.) Subaudi, etiã protulimus ſuperioribus ſimilia.

Pro Roſcio.) Nam ferũt eam primam Ciceronis cauſam fuiſſe, cuius patrocinium ſuſceperit.

Iuuenilis redundantia.) Quam ipſe in Bruto ait caſtigatã Rhodi à Molone, cui operam aliquandiu dedit.

Vt ne omnibus locis eadem contentione vterentur.) Hoc dicit, An cõcedemus, vt poetæ vario vtantur dicendi charactere: & non poetis hoc idem dederimus?

Diuino ingenio proferot.) Quoniam vt Plato, vt Democritus inquiebat, naſcitur poeta: ita Cicero etiã de Oratore, & pro Archia. cæteri autẽ fiunt. Itaque afflari quodam ſpiritu, quaſi diuino ad dicẽdum ſolos poetas, multis rationibus comprobarunt.

Sed & comœdum.) Qui Comœdias recitat, comœdus: qui Tragœdias, tragœdus appellatur.

Iam pridem effectum eſt.) Quia cauſas agere deſiuimus.

Vt contra Leptinem.) Quam habuit Demoſthenes: ipſum Leptinem accuſans.

16.a ¶Falſæ legationis.) Subaudi, ad Philippum.

Pro cauſa Cteſiphõtis.) Quæ oratio de Corona inſcribitur: quoniã Cteſiphonteam Demoſtheni attribuerat, non iure, vt AEſchines arbitrabatur.

Illud medium.) Subaudi dicendi genus.

Sed etiam vicinam eius.) Senſus eſt, Non modo debet orator vim dicendi copioſe, ac fuſim, ſed etiam anguſte, enucleate, preſſe: quod artis diſſerendi proprium eſt, quam Dialecticen Græci vocant.

Atque etiam ante hunc.) Subaudi Zenonem Cyticum. nam octo fuere Zenones.

Dicit illam artem quaſi ex altera parte reſpõdere dialecticæ.) Id eſt eſſe antiſtrophõ: ita enim inquit, ῥητορικὴ ἐστὶν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσὶν ἃ κοινὰ τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης, διὸ καὶ πάντες τρόπον τινὰ μετέχουσιν ἀμφοῖν Qui enim perſuadere dicẽdo vult, arguat neceſſe eſt: ſicut Plato perſuaſionem in rhetorices diffinitione poſuit: cum inquit, πειθοῖς δημιουργῶν. Et Ariſtoteles qualiter cũ ait, δύναμιν τεχνικὴν τοῦ περὶ ἕκαστον ἐνδεχομένου πιθανῶς λέγειν. Ita Hermagoras, δύναμις περὶ λόγον τέλος ἔχουσα τὸ πείθειν ὅσον ἐφ᾽ αὐτῇ. Dionyſius quoque Halicarnaſſeus inquit, δύναμις τεχνικὴ λόγον πιθανοῦ ἐν πράγματι πολιτικῷ. τέλος ἔχουσα τὸ καλῶς εἰπεῖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον. hoc potius quàm vt quidam, δύναμις κατασκευαστικὴ καὶ ἀνασκευαστικὴ δικαίων καὶ ἀδίκων πραγμάτων. vel vt alii, ἐπιστήμη τοῦ εὖ λέγειν. tametſi in idem recidit.

Ratio dicendi.) Quæ oratoris eſt.

16.b Illa loquendi.) Quæ Dialecticæ eſt.

¶Spinoſiora multa pepererũt.) Non vt magis Ariſtoteles ipſam aperiat: ſed vt rem redderet obſcuriorem, ingenioſioreſque ipſi viderentur: vt Chryſippus qui in dicendo, vt cũ multi, tum vel in primis Galenus medicus arguit. fuit omnium philoſophorũ infantiſſimus, quem ſæpe artis gramma-

tices imperitiæ coarguit.

Vim,naturã,genera verborũ.)Id eſt, Quinque voces, & categorias: quæ iuniores prædicabilia,& prædicamenta nominarunt.

Simplicium.)Cum per ſe intelliguntur.

Copulatorum.)Cum ex eis fiunt orationes.

Deinde quot modis quidque dicatur.) Quæ orationes à iunioribus æquipollentiæ nominantur.

Qua ratione verum falſũmne ſit,iudicetur.) Ex contrariis contradictoriiſque,ſubcontrariis & ſubalternis.

Quid efficiatur,eo quoque quod cuique conſequens ſit.) Ita enim omnis ſtruitur argumentatio,vt ex præmiſſis quibuſdam, vnde ſequatur aliquid neceſſario:vel probabiliter,vt in ſyllogiſmis,& inductionibus.

Quódque contrarium.) Nam plerunque ita ad id quod impoſſibile eſt, aduerſarium adducimus: vt Mathematici,& aliquando etiam Phyſici.

Cũmque ambigue multa dicentur.) Imo etiam diſtinguendum,vt Ariſtoteles docet in Elenchis.

Diuidi explanaríque oporteat.) Vt totũ in partes,genus in ſpecies:quod ſæpe faciunt in dicenda cauſa oratores.

Conſtituendum eſt,quid quidque ſit.) Id eſt, diffinitione vtendum,qua quid ſit aliquid,explicatur: ac cum decẽ & octo fere ſint diffinitionũ genera,vnum longe præſtantiſſimum eſt,quod per genus & differẽtiam, vel aliquid differentiæ loco,explicatur.

Siquidem eſt diffinitio oratio, quæ quid ſit id de quo agitur, oſtendit quambreuiſſime.) Hæc eſt diffinitionis Platonica diffinitio, inquit ſiquidem Plato, ὁρισμός ἐσι λόγος συντόμος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. nam Ariſtoteles in Topicis, licet aliter diffinire videatur, idem tamen propemodum dicit,cum inquit: ὁρισμός ἐσι λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων.

Eius generis,ſiue formæ.) Quæ & ſpecies appellantur.

Siue partes.) Cum totum diuiditur.

Omnis oratio.) Id eſt,tota diuidendi ratio fiat.

Quàm in illis eruditiſſimis diſputationibus.) Subaudi philoſophorum.

Neque prætermittatur,neque redundet.) Quod diuiſionis proprium eſt, ſicut diffinitionis,per genus ſuum & ſuam differentiam fieri: vt homo eſt animal rationale:vt aliis placet,ſi addere volueris,propter dæmonas,mortale:& propter Nymphas,ſcientiæ & intelligentiæ capax.quando autẽ, aut quo modo id facias,nihil ad hoc tempus:quoniam locus fuit in Topicis:& hoc tempore,inquit,oſtendimus,ac circunſcribimus oratorem perfectum, non docemus quicquam.

Omnes philoſophiæ notos,& tractatos locos.) Tota ſiquidẽ philoſophia, vt Ariſtoteles tradit, vt etiam Ptolemæus in principio magnæ conſtructionis Mathematicæ,vt eius quoque interpres Theon,in agendi,& inſpiciendi ſpecies diuiſa eſt:agendi,omnis vis ad mores relegata eſt: inſpiciendi autem,diuiditur in Theologiam,& Phyſicam & Mathematicas ſcientias.Mathematicæ vero ſunt,Arithmetica, Geometria,Muſica,& Aſtrologia.nam

Optica, Catopertrica, Geodesia, Canonica, & prorsus instrumentalis omnis illarum sunt species.

17.a. ¶ Sed ieiunius aguntur.) Argutius siquidē hæc à philosophis tractantur, quàm ab oratoribus.

De materia loquor orationis.) Quoniam de dicendi modo mox differā.

Ne physicorū quidem ignarum esse volo.) Id est, naturalis etiā gnarum esse philosophiæ. siquidem physis, natura dicitur: vnde physicus & physica physicorū neutro genere, & Rhetorica, & biblia dicimus, quæ res physicas, rhetoricas & libros plures continent.

A cælestibus rebus.) Quoniam res physicæ non modo intelligūtur in humanis rebus, sed etiam diuinis, vt paulo ante diximus.

Cum sis legum, & ciuilis iuris ignarus?) Lex est, inquit Papinianus, commune præceptum, virorum prudentium consultum, delictorum quæ & sponte vel ignorantia contrahuntur coertio, communis reipublicæ spōsio. lex porro omnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut vetat, aut promittit. Ius ciuile autem est, vt Papinianus inquit, quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis, placitis principum, authoritate prudentum venit. Vt autem Vlpianus inquit, ius ciuile est, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei seruit. Itaque, cum aliquid addimus, vel detrahimus iuri cōmuni, ius propriū, id est ciuile efficimus.

Authoritatem orationi affert.) Quia vetera authoritatem semper præ se ferunt.

Et fidem.) Quia facilius adducimur, vt credamus priscis quàm nouis.

Habebit genera primum ipsa cognita.) Demōstratiuum, deliberatiuum, & iudiciale.

Res, aut de vero.) Vt sit quod arguatur verum, nécne. vnde coniecturalis & inficialis status.

Aut de recto.) Id est, de qualitate, vnde negotialis, & iuridicialis: & inde multæ ex iuridiciali species, quæ ipsæ in rhetoricis complexus est.

Aut de nomine.) Indefinito, siue finitiuus status.

17.b ¶ Verba, aut de ambiguo.) Inde ambiguum siue amphibologia status.

Aut de contrario.) Ideo de contrariis legibus appellatur.

Nam siquando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis.) Ideo de scripto, & sententia nominatur. Res autem tota ita habet: quia lex aut litē habet propter seipsam, aut propter alteram quæstionem, aut in scripto, aut in volūtate. in scripto, aut apertum est, aut obscurum, aut ambiguum. quod de legibus dicimus, idem accipiendum de testamentis, pactis, stipulationibus, omni denique scripto.

Et argumentorum præcepta pauca sunt.) Quæ cui quæstioni accommodentur, in secundo rhetoricorum expositum est.

Traditi sunt, è quibus ea ducātur, duplices loci.) .i. in duo genera diuisi.

Vni ex rebus ipsis.) Quæ artificiales dicuntur.

Alteri assumpti.) Id est, extrinsecus ad causam adhibiti: qui artis expertes dicuntur, de quibus in Topicis amplissime ipse Cicero locutus est.

Tractatio igitur rerum.) Quæ est in orationis compositione.

Nisi ordiri orationem.) Id est, exordium orationis texere.

In quo aut concilietur auditor.) Id est, captet beneuolentiam.
Aut erigatur.) Id est, fiat attentus.
Aut paret se ad discendum?) Id est, docilem faciat.
Rem breuiter exponere.) Post exordium sequitur narratio: in qua tria cu stodienda sunt, vt breuibus rem complectamur.
Et probabiliter.) Id est, vt credatur quod dicamus: & perinde fidē faciat oratio.
Et aperte.) Id est, vt dilucide, quicquid agatur possit intelligi.
Sua confirmare.) Quod post narrationem sequitur confirmatio.
Aduersaria euertere.) Vt cū nostra confirmauerimus, aliena refellamus.
Non perturbate.) Non fidem causæ auferamus.
Post omnia perorationem.) Quam Græci epilogon vocant.
Inflammantem.) Si accusamus.
Restinguentémve concludere?) Si defendamus.
Difficile dictu est hoc loco.) Quoniam omnia paucis comprehendenda, & paucis hæc tradi non possunt.
Probabo primum eum, qui quid deceat videbit.) Id est, qui custodiet τὸ πρέπον.
Nec satura ieiune, nec grandia minute, nec item contrā.) Quod omnium vitium longe pessimum est à Græcis cacozelia appellatum.
Principia.) Id est, exordia totius orationis.
Nec historico.) Vbi historici delectādi lectorē causa, veneres dicendi omnes consectari solent.
¶ Tenue filum.) Stilus sit, inquit, pressus.
Quāta ad rem, tanta ad orationē fiat accessio.) Vt qualis fuerit sententia, talis sit oratio. 18.a
Cum ea inciderit.) Subaudi sublimis, magnifica.
Tum se latius fundet orator.) Illo amplo, & grandi dicēdi genere vtetur: vt tamen omnia quæ ad causam accedunt, expostulare videbuntur.
Qui communes appellati.) Quibus vtitur orator antequam cōcludat, statim cum sua confirmarit, & aliena confutarit.
Eo quòd videntur multarū iidem esse causarū.) Subaudi, in eodē genere: inde etiam communes loci sunt appellati, vt contra parricidam, contra sacrilegum, contra furem.
Sed proprii.) Subaudi loci, qui ad vnamquanque pertinent quæstionem de qua agatur, quæ hypotheseos sunt.
Quod Græce κρινόμενον. Latine iudicatio: quæ in omnibus separata inuenitur cōstitutionibus, præterquam in cōiecturali. in ea enim idē est cōstitutio ipsa cōiecturalis, & ratio, & iudicatio, & firmamentū: ideo subiungit,
Nisi cum de vero ambigitur.) Quod quæri coniectura solet.
Dicetur autem non Peripateticorum more.) Quoniam obscurius, & neruosius loquuntur Peripatetici, quàm oratores.
Augendis vero rebus.) Accusando.
Et contra abiiciendis.) Cum defendimus.
Et pene infinite in perorando.) Quia tum amplificatione maxime opus in cōclusione, si modo mouere affectus non enumeratione vti studebimus.

Quod Græci ethicon vocāt.) Id est, morale, quod vix Cicero dicere audet: ita in principio disputationis de Fato, Morata siquidem sententia multū capi humanum genus consueuit.

18.b ¶ Alterum, quod idem patheticon.) quod Neoterici, tum passibile, tum passiuum vocant.

Quo perturbantur animi.) In affectus vocati ad odiū, ad misericordiam, ad inuidiam, ad iram, & id genus alia.

Illud superius.) Subaudi morale.

Come, iucundum.) Esse expedit.

Quo causæ eripiuntur.) Quoniam audiendo tam vehementer afficiūtur, vt contra dicere, ac sentire possit nemo.

Familiari reo.) Subaudi Verri.

Non respondit Hortensius.) Ipsum nanque defendebat.

Catilina in senatu accusatus, obmutuit.) Vt ex ipsius inuectiuis apparet.

Nobis priuata in causa magna, & graui, cum cœpisset Curio pater.) Quia fuit & filius, qui Cæsaris partes secutus est.

Subito assedit, cum sibi venenis ereptam memoriam diceret.) Vt ipse Cicero in Bruto meminit. nam cum de ipso cœpisset loqui, paulo post subiūgit, Memoria autē ita fuit nulla, vt aliquoties, tria cū proposuisset, aut quartum adderet, aut tertiū quæreret: qui in iudicio priuato, vel maximo, cū ego pro Ticinia Cottæ perorauissem, ille contra me pro Seruio Næuio diceret, subito totam causam oblitus est: idque veneficiis, & cantionibus Ticiniæ factum esse dicebat.

Faciendum, vt irascatur iudex.) Subaudi aduersario: & denique vt causa tulerit, omnes mouendi sunt affectus.

Duriorum.) Vbi duræ res occurrerunt accusandæ.

Mitiorum.) Vbi defendimus.

Nec in veritate crimē arrogātiæ extimescerem.) Quoniam quid fuissem assecutus, si memorem non putauero arrogantis esse?

19.a ¶ Vt me ipse non teneam.) Vt affectum cohibere non possim.

Orationis lumina.) Schemata & tropos dicit.

Cum aut duplicantur.) Figuræ duplicationes multis modis fiunt. vnde illud Quintiliani, Verba geminantur, vel amplificandi gratia: vt occidi, occidi non Spurium Melium. Alterum est enim quod indicat: alterum quod affirmat. Vel miserādi: vt, Ah Corydon, Corydon. & bona miserū me (Cōsumptis enim lachrymis, tamē infixus animo hæret dolor) bona, inquā, Cnei Pompeii acerbissimæ voci subiecta præconis. Viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmādam audaciam. Et ab hisdem verbis plura acriter, & instanter incipiunt, Nihilne te nocturnum præsidium Palatii, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultúsque mouerūt? Et, Quis eos postulauit? Appius. quis produxit? Appius. Aut breuiter commutata ponūtur: vt abiit, excessit, euasit, erupit. Aut ab eodem verbo, vt ostendimus.

Aut in idem coniicitur.) Id est, ad id verbum deuoluitur, vt vltimo patuit exemplo.

Aut in vtrunque.) Cum & incipimus & desinimus.

Aut adiũgitur idem iteratum.) Multæ etiã fiunt, variæque repetitiones: nam primorum verborum alterna repetitio, vt Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas: ille, vt eo quo intendit, maturè cum exercitibus perueniat. Te Gallorum, illum buccinarum cãtus exuscitat, Tu actionem instituis: ille aciem instruit. Tu caues ne consultores, ille ne vrbes, aut castra capiantur. Possunt media quoque respondere, vel primis: vt Te nemus Angitiæ, vitrea te fucinus vnda. Vel vltimis: vt, Hæc nauis onusta præda Siciliensi. cum & ipsa quoque esset ex præda. Respõdent & primis vltima. Multi & graues dolores inuẽti parẽtibus, & propinquis multi. Est & illud repetẽdi genus, quod semel proposita iterat, & diuidit, vt Iphitus & Pelias mecum: quorũ Iphitus æuo Iam grauior, Pelias, & vulnere tardus Vlyssi. epanodos Græce dicitur, nostri regressionem vocant: vt,

Forte sub arguta consederat ilice Daphnis:
Compulerántque greges Corydon, & Thyrsis in vnum:
Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas.

Et generibus fit iteratio, Magnus est labor dicendi, magna est res.

Aut cum similiter vel cadunt verba.) In similes desinunt casus: quæ figura Homœoptotos nominatur: vt Inuestigata, comperta, patefacta: sublata, deleta extincta.

Vel desinunt.) Vt abiit, excessit, euasit, erupit.

❡ Aut multis modis cõtrariis relata cõtraria.) Antithetõ dicitur, Latine ab aliis cõtrapositũ: ab aliis cõtentio. Non fit vno modo: nam & fit si singula singulis opponũtur: vt, Vicit pudorẽ libido, timorẽ audacia. & bina binis, Non nostri ingenii est, vestri auxilii est. & sentẽtiæ sententiis, Dominetur in cõcionibus: iaceat in iudiciis. Subiũgitur cõmodissime ea species, quã disiunctionẽ dicimus, Odit porro priuatã luxuriã: publicã magnificẽtiã diligit. & sunt simili casu, dissimili sentẽtia in vltimo locati: vt, Quod in tempore male fuit, nihil obsit quin quod in causa boni fuit, prosit. 19.b

Aut cum gradatim sursum versus redĩtur.) Hæc Climax à Græcis nominatur: hæc priorem habet partẽ, & magis affectatã: ideóque rarior esse debet. vt, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos cõparauit. Et quale illud, Non ergo magis pecuniarũ repetundarũ, quàm maiestatis: nec maiestatis magis, quàm Planciæ legis: nec Plãciæ legis magis, quàm ambitus: neque magis ambitus, quàm omniũ legũ iudicia perierũt.

Aut cum demptis coniunctionibus.) Quæ figura Asyndeton dicitur: vt Inuestigata, comperta, patefacta: sublata, deleta, extincta.

Aut cũ aliquid prætereuntes, cur id faciamus, ostẽdimus.) Vt ipse, Quid vero nuper cum morte superioris vxoris nouis nuptiis domum vacuam fecisses, nónne etiam alio scelere incredibili hoc scelus cumulasti? Quod ego prætermitto, & facile patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse videatur.

Aut cũ corrigimus nosmetipsos, quasi reprehendentes,) Vt ipse, Vnà sedent, ex accusatorum subselliis surgũt, non dissimulant, non verentur. de subselliis queror? vnà ex domo prodeunt. Aut si est aliqua explanatio, vel

admirationis vel quæstionis. quorum exempla frequentiora sunt, ac manifestiora, quàm vt sit aliquid proferre. Similiter cum idem nomen per casus variatur.

Sæpe etiã vt extenuet aliquid.) Hoc figuræ genus, & quæ sequũtur, potest apud Ciceronẽ quisque sibi inuenire: sunt siquidẽ eius refertæ his figuris orationes: vt hominũ sermones, moresque describit, quæ Ethopœia est.

Vt muta quædam eloquentia inducat.) Vt in Catilinã, patria loquẽs inducitur, quæ Idolopœia: ambæ autem Prosopopœiæ species.

Oratorem coerceat.) Subaudi aduersantem causæ suæ.

20.a ¶ Sæpe etiã rem dicẽdo subiiciet oculis.) Vt Marci Cælii in Antoniũ, Illud nanque ipsum offenderunt temulẽto sopore profligatũ, totis præcordiis stertentem, ructuosos spiritus geminare, præclarásque contubernales ab omnibus spondis transuersas incubare, & reliquas circuniacere passim: quæ tamen exanimatæ terrore hostium aduentu percepto, excitare Antonium conabantur, nomen inclamabant, frustra ceruicibus tollebant. blandius alia ad aurem inuocabat, vehementius etiam nonnulla feriebat: quorum omnium cum voce tactúque oscitaret, proxime cuiusque collũ amplexu petebat: neque dormire excitatus, neque euigilare ebrius poterat: sed semisomno sopore inter manus Centurionũ cõcubinarũmque iactabatur.

Sæpe suprà feret.) Id est, vtetur Hyperbole: vt cum Cicero Charybdim, & Scyllam, Marcum Antonium vocat.

Significatio sæpe erit maior quàm oratio.) Hæc Emphasis dicitur.

Quasi syluam vides.) Id est, totius facultatis oratoriæ materiã. nã sicut corporatarum rerum omnium informis illa materia, sylua vocatur: ita rudis, & indigesta quælibet rerũ prima materia, sylua nominatur: vnde & Statius cum materiam ad maiora scribenda sibi membris informem suis comparasset, librum syluarum inscripsit.

Sed hæc nisi collocata.) Suo loco digesta, & numeris structa.

Aspirare non possunt.) Quasi spiritu peruenire. nam aliter dicimus: vt Ouidius, Cœptis aspirate meis. est enim fauete.

Occurrebat enim posse.) Præmunit hic Cicero aduersum maledicos defensione se: quòd cum ad grammaticam multa pertinentia dicturus sit, aliquibus forte videri possit tantus orator nimiũ vilescere: cum in tam humilem descendat locum, rationibus cur id facturus videatur ostendit acutissimis.

Sed si profitear.) Id est, palàm proferam, ac præ me feram.

Primas eloquentia tenuerit.) Id est, primum sibi locum defenderit.

Secundas iuris scientia?) Id est, secundum locum.

Cum in altera gratiæ.) Eloquentiam dicit.

Ea vero repugnante.) Si eloquẽtia iuri, inquit, ciuili obstiterit, nihil poterit proficere.

20.b ¶ Alteros enim respõdentes.) Iurisconsultos dicit.

Nos cõtra fortasse melius possumus.) Quare minus accusandus: ac*cedo quid doceam.

Si quasi in ludo.) Si doceas, inquit, quasi in ludo: tum dignitate caret.

Sacrorum alienatio fiat.) Quod nosse iurisconsultum oportet.

At ius profitentur etiam qui nesciũt.) Quoniam totum est in prudentia positum.

Se valere dissimulãt.) Cur ita, dicit ipse? quia inquit, Lingua suspecta.

Præ me tuli). Professus sum.

Cum absuissem adolescens.) Vt in Bruto de se ait, Rhodũ ad Molonem se contulisse.

¶ De syllabis propemodum dinumerãdis.) Quia de pedibus, qui numerosam reddunt orationem, dicturus sum. 21.a

Sicut arborum altitudo.) Aptissima vsus similitudine est Cicero.

Esse illa.) Subaudi altitudo sine radicibus nõ potest: ita magna eloquentia sine grammatices cognitione non potest.

Qui vetat Artem pudere proloqui.) Ita Horatius in arte poetica,
Cur nescire pudens prauus, quàm discere malo?

Vt cum meæ forenses artes, & actiones publicæ concidissent.) Quando Cæsaris dictatoris mandato administrabantur omnia.

Aut vt inter se quamaptissime cohæreant.) Ne asper cõsonantium concursus sit, ne vocalium hiatus intolerabilis.

Extrema cum primis.) Extremæ antecedẽtis verbi syllabæ, cum primis sequentis verbi syllabis.

Conficiat orbem suum.) Id est, clausulam.

Comprehensio.) Id est, Periodus siue clausula.

Numerose cadat.) Id est, numero concludatur.

¶ Nec tamen fiat operose.) Id est, cum magna sollicitudine. 21.b

Nam esset cũ infinitus.) Si quidẽ in omnibus clausulis id obseruandũ.

Tum puerilis labor.) Quia de sentẽtiis potius, quàm de verbis debemus esse solliciti.

In Albutio.) Contra Albutiũ, vt Lucilius inducit: ipsisq́ue Lucilii verba apponit.

Lexis cõpositæ.) Id est, coniunctæ dictiones: est enim nominatiuus pluralis lexis.

Vt tesserulæ.) A tesseris diminutiuum, quibus luditur in alea.

Pauimento.) Ita variate vt in pauimento vbi multæ impressiones inde quoque dictũ. nã pauire, ferire: vnde pauicula, qua sæpius areæ feriuntur.

Emblemate.) Impressione: nam ἐμβάλλω, imprimo.

Vermiculato.) Id est, minuto: ita enim Nonius veteres dixisse minutum ostendit.

Sed tamen stilus.) Qui dicendi artifex est: vt inquit alibi Cicero, omnia hæc facilia reddet.

Nam in legendo oculus.) Pulcherrima cõparatio est, Quoniam sicut oculus ostendit animo quæ cogitanda, ita animus voluit, quæ dicẽda sunt. adeò in gyrum nostra voluitur cognitio: mens à sensibus capit: & sensus à mente promunt sibi quæ velint.

Aut hiulcas voces efficiat.) Quod tum euenit, cum vocalis vocalem excipit.

Aut asperas.) Cum consona consonantem admittit.

Quarum iudicium est superbissimum.) Quia nihil magis ad intelligen-

tiam faciendam accommodatur, quàm aurium ſenſus: quare niſi auribus, quod dicimus, blandiatur, plerunque etiam grauiſſima collabuntur.

Latina lingua ſic obſeruat.) Ideo Latina lingua inquit: quoniam non ita Græci, vt paulo poſt ipſe refert.

Qui vocales nolit coniungere.) Id eſt, vitare hiatum.

In quo quidam etiam Theopompũ reprehẽdunt.) Subaudi Græci. nam id Latini probant.

De induſtria id faciendum fuit.) Ne tam eloquentiæ, quàm diſputationi deſeruire videretur.

Qua mos eſt Athenis.) Ideo & Demoſthenis, & Hyperidis & Lyſiæ tales nobiliſſimæ adhuc extant orationes.

Vos accolitis.) Verſus eſt Næuii multimodis, vbi s litera ſubtrahitur.

22.a ¶ Duellum bellum.) Inde perduelles hoſtes vocitarunt.

Cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duellii.) Ita Quintilianus in primo eadẽ fecit ex duello bellũ: vnde Duellios quidam dixere Bellios.

Non vſus cauſa, ſed auriũ.) Non quia inquit, ita conſuetudine inoleuerit, ſed mulcendarum aurium cauſa.

Veſter axilla Ala factus eſt.) Qui primus ab axilla brachii nomẽ acceperat: inde per conciſionẽ, Ala factus eſt Publius Seruilius Ala. Apparet ergo vt à multis aſpiratur, aſpirari non debere.

Iã in vno capſis tria verba ſunt.) Nã cõpoſitũ à (cape) & (ſi vis) eſt verbũ.

Quid illud, non olet, vnde ſit?) Eleganter tranſtulit quod proprium eſt olfactus, ad animũ: ſicut audio, & video vſitatius eſt pro intelligo poſitum.

Obſcœnius.) Turpius.

Concurrerent literæ.) Subaudi m cum n.

Vt etiam modo, niſi (autem) interpoſuiſſem.) Si, inquit, dixiſſem cũ nobis: non, cum autem nobis.

Vt eſſet ſimile illis vobiſcũ, atque nobiſcum.) Id eſt, vt ſimilis eſſet cõpoſitio in plurali: quæ in ſingulari, ſi modo cõpoſita ſunt. nã per Anaſtrophen, omnes fere grãmatici pronũtiari oportere aiunt: licet ſub vno accẽtu, qui hæc reprehendunt, neſciant cur veteres ita loqui maluerint.

Nam Proh deûm.) Deûm pro deorum factum eſt.

Ita credo.) Pulchra ironia, Rectè, inquit, iſti corrigũt: quia inſcitia quadam hoc veteres factitauere.

Patris mei meûm factûm pudet.) Pro meorũ factorũ, per conciſionem.

Sed, vt iſti volũt.) Qui ſe antiquitatem correcturos arbitrẽtur imperiti.

Alter in Chryſe.) In fabula quæ ita inſcripta eſt à Chryſe patre Agamẽnonis amicæ, quæ Chryſeis dicta. vnde inter Achillem, & Agamemnonem grauiſſima orta contentio: vnde & Homeri tota Ilias emanauit.

Maiorum meûm.) Pro meorum.

Conſiliûm ſocii.) Pro conſiliorum.

Auguriûm atque extûm.) Pro auguriorum, & extorum.

Prodigiûm horriferûm portentûm.) Pro prodigiorum horriferorũ portentorum.

Armûm iudicium.) Pro armorum.

¶Quàm.)Pro quantum. 22.b
Censoriæ.) A censoribus conditæ tabulæ.
Dico nunquã.) Quoniam syncopis potius vtor:vtpote cõcinnius ita me loqui ratus.
Dua duorum corporum.) Ita Quintilianus recte dici dua pondo, & trepondo putat.
Duûm virûm.)Pro duorum virorum.
Quid verũ sit,intelligo.) Id est,noui equidem quid recte dicatur,vt ipsa me iubet loqui analogia:sed malo sermonis leporem sequi.
Quid quod sic loqui,nosse, iudicasse vetant.) Ideo vetant: quia concisa sunt,non integra.
Nec vero reprehenderim, Scripsere.) Hæc verba dualis esse numeri,more Græcorũ aliqui crediderũt: quos ipse quoque inscitiæ coarguit Quintilianus inquiens, Quanquã fuerunt qui nobis adiicerent dualem,scripsere,legere,quod deuitãdæ asperitatis gratia mollitũ est: vt apud veteres pro male mereri,male merere. Ideóque quod illi vocant dualẽ,in illo solo genere consistit: cum apud Græcos,& in tota verbi fere ratione, & in nominibus deprehendatur,& sic quoque rarissimus eius sit vsus: apud nostrorũ vero neminẽ hæc obseruatio reperiatur,quin è contrario, Deuenere locos: &, Conticuere omnes: &, Consedere duces,aperte nos doceãt nihil horũ ad duos pertinere: Dixere quoque(quanquam id Antonius Rufus ex diuerso ponit exemplũ)de pluribus patronis præco pronuntiet. Titus vero Liuius circa initia statim primi libri, Tenuere,inquit arcem Sabini: & mox, In ad uersum Romani subiere. Sed quẽ potius ego quàm Marcũ Tulliũ sequar? qui in Oratore, Nõ reprehẽdo inquit,scripsere: scripserũt esse verius sentio
Eisdẽ erat verius.)Nam cõponitur ab is,& demũ Prisciani testimonio.
Cur non medidiem?)Cum à medio: & die factum sit.
Præter hæc duo verba.) Nam (a)præpositio, nunquam in au mutatur: præter quàm in aufero & aufugio.
Noti erant,& naui.)Nauus,prudens est: vnde nauiter, prudenter.
¶Ex vsu dicunt.) Quod significat fere vtile. 23.a
In altero.) Si dicas ex republica,esset asperitas.
Ex quo quidam percisum.) Vult ergo percæsum dici.
Inclytus dicimus breui prima litera.) Nõ quia IN positione producatur: sed voce breui dicatur. Quatuor enim modis syllaba breuis vel lõga dicitur: cũ breuis vel longa est, in versu accipimus. cũ natura, quale est cum Seruius inquit, Troiam primitiuum,corripi: deriuatiuum produci. cum vocem non modo flexam,sed etiam acutã(quod plerũque fit) in breui habet syllaba, vt sæpe veteres loquuntur Grammatici. & cum in pronuntiatione, voci moram attribuimus, vel celeriter procurrimus: vt hic. Cuius rei Aulus Gellius, Quintilianus, Seruius, Diomedésque meminerunt: vbi & Ciceronis testimonium afferunt.
Purrum semper Ennius.) Nam non y Græca litera veteres vtebantur: sed pro ea u ponebant. Quod ex Plautina fabula,quæ Amphitryo inscribitur,licet etiam intueri. nam cum nomen fabulæ ex argumẽti primis

versuum literis significare Plautus consueuit, in hac dictione pro y Græca litera, u posuit, cum inquit, Vterque deluduntur dolis mirũ in modũ.

Phruges.) Quia phrux, non phryx dicebant.

Nunc & duas.) Quoniam ipsa aspiratio Græca est post consonantes, vbi Græcæ literæ aspiratæ correspondent.

Barbaris casibus.) Est siquidem Phryx barbarum.

13.b ¶Postremam literam detrahebãt.) S scilicet. in Lucretianis versibus ad huc inuenias frequentissime factum.

Qui est omnibu' princeps. non omnibus.) Vt nunc.

Quid ab ipsa tandẽ arte, & doctrina postulari putamus?) Hoc dicit, Cum imperita multitudo hãc auribus suauẽ inueniret pronũtiationẽ, quid nos facere par est, qui ab ipsa doctrina exculti, & politi, debemus ita longe melius, sicut possumus, hæc adhibere?

In his sensus artem.) Sensus exterior, qui aurium est.

Voluptas eorum.) Qui nos audiunt, à quibus probari desyderamus.

Sonus, & numerus.) Sonus quidem, qui in singulorũ delectu est verborum: numerus, qui est in copula verborum.

Superat Tmolũ) Mõtẽ Ciliciæ, qui & Tinolus vt ait Pli. prius dicebatur

Asias arua tenet.) Genitiuus est Asias.

Quæ siue casus habent in exitu similes.) Quæ Homœoptota paulo antè diximus appellari.

14.a ¶Siue paribus paria redduntur.) Quæ statim memorabuntur.

Est enim iudices hæc nõ scripta, sed nata lex.) Scripta & nata, similes casus: & paria paribus correspondent.

Quam non didicimus, accepimus.) Et quæ sequuntur.

Sed etiã versus efficitur. Eã, quã nihil accusas, dãnas.) Dimeter est Iambicus scazon: (eã) pro vna syllaba ponitur, vt sæpe eo modo loquũtur poetæ.

Cõdemnas dixisset, qui &c.) Quoniã vna syllaba superat: sed tamen tales apud Tragicos, & Lyricos, præcipue Pindarum versus inuenias. nã Dimeter macrocatalectus versus est. Sane hæc ipsa exẽpla, & enthymemata à loco, qui dicitur à contrariis, ipse volens ostendere, in Topicis posuit.

Bene quàm meritam esse autimas, dicis male mereri.) Et hic Trimeter est Scazon, vbi facta est cõcisio verbi autumas, pro eo dictũmq; autimas. sũntque omnia hæc interrogatiue legẽda, vt enthymema fiat à cõtrariis.

Id quod scis, prodest: nihil id quod nescis, obest.) Similiter Iambicus est versus Trimeter, non quo comici, Tragicique vtantur, sed Iambographi: siquidẽ apud Comicos Iambus, & ad Iambi tradendã velocitatẽ Spõdeus adhibetur: ita vt nõ de sede secunda cederet aut quarta Iambus, & vltimus semper sit Iambus cũ resolutione aliorũ pedũ. propter indifferẽtem enim vltimã, etiã Pyrrhichius in fine ponitur: & propter resolutionẽ Iãbi vbique Tribrachus, ac per resolutionẽ Spondei vbi Spondeus, ibidem Dactylus, Anapæstus, & Proceleusmaticus.

Quod scis, nihil prodest: quod, &c.) Trimeter quoque hic Iambicus est.

Numerũ oratoriũ necessitate ipsa efficiũt.) Ideo non mirũ dicit in arte poetica Aristoteles, qui ait Iãbicũ ideo metrũ videri primo inuentũ, quòd plerũque ita loquimur, vt nesciẽter, imprudẽtérque in ipsum incidamus.

In quarto accusationis.) Subaudi in Verrem.

Quod qui non ſentiunt.)Quæ fere ſunt cũ clauſula minor eſt, quàm vt vno poſſit ſpiritu pronuntiari:aut plane ad ſyllabas ipſas retulit.

¶Non erat hoc apud antiquos.) Hoc ex verbis refert illorum Cicero, quos ſemper carpit. 24.b

Illa nobis ſit,credo,repetenda.)Quæ nulla colorum varietate diſtincta: quod quàm turpe viſu,tam ridiculum auditu fuerit.

Nec ego id quod deeſt antiquitati, flagito potius.) Hoc dicit, Sunt aliqua veterum,quæ velim vt exempla.deſunt eis aliqua,quæ in nobis perfe-ctiora ſunt:quæ quidem non poſco.

Quàm laudo.) Quia ſunt alia pluris faciẽda,quàm quæ deſunt.

In verbis,& in ſententiis.) Subaudi grauibus ipſorum.

Quàm in concluſione ſententiarum.)Quàm vt ſententiæ quibuſdã numeris teneantur,vinciantur,concludantur.

Quam non habent.)Non enim numeros vllos norunt.

Inuẽta cõcluſio)Inuẽtus numerus. Atq; vſurpata)Id eſt,in vſũ veniſſet

Sed habet nomen inuidiã.) Odioſus hominibus numerus vbi in iudiciis hæc quæri videantur.

Hoc freti iſti.)Hoc ſolatio ſublati,qui numeris vti neſciunt.

Quàm cum ſententia pariter excurreret) Subaudi donec ſuo numero re-uinciatur:ac potius ipſam malimus interſcindere ſententiam.

Sed plerunque caſu.)Quippe qui neſciunt ſe illis vti.

Sæpe natura.) Quia vt eorũ natura ac dicẽdi concinnitate delectatur,ita ſæpe in numerum imprudenter delabitur.

¶Vetera contẽnenti.) Nam ſi Horatio credimus tradenti,Liuii Andronici ridet Ennius poemata,& Faunos illos,atque Aborigines. 25.a

Ante hunc.) Subaudi numerũ:vt Ennius, qui veteres inceſſebat: ſed vt nunc eruditi loquuntur oratores.

Non eſt eis ſatis non contemni.)Ignaui prorſus,& ridiculi,inquit,homines,cum ad hanc dicendi virtutem aſpirare non potuerint,non eſt ſatis eis quòd non contemnuntur,quemadmodum fieri oportuit:ſed etiam laudari quòd neſciant,volunt.

Qui nihil illorum.)Quos ſe imitari dicunt:cum vitam quidem imitentur,virtutes vero relinquant. Miram Cicero increpationem adhibet aduer ſum iſtos, quos non inſcitiæ modo accuſat, quòd numeris vti neſciãt:ſed etiam inſaniæ,qui vitia à virtutibus diſcernere non queant.

Tam inhumanas.)Id eſt,incultas doctrina. nã humanitas, doctrina appellatur,vt tam Aulus Gellius,quàm Nonius Marcellus probant veterum authoritate,quibus dicendi eſt attributa authoritas.

Ephorum,& Naucratem.)Hiſtoricos Iſocratis diſcipulos.

Quis porro Iſocrati eſt aduerſatus infenſius?) Et perinde ſiquid in numeris Ariſtoteles vidiſſet improbandum, cum inimicus eius Iſocrates numerorum fuiſſet ſtudioſiſſimus:an id tacuiſſet,inquit, vel potius aſperrime non fuiſſet inſectatus?

Is igitur.)Subaudi Ariſtoteles.

Atque artifex.)Quia de arte dicendi libros reliquit.

Quis ergo iſtos ferat?) Subaudi in calumniam numeros adducentes.

Niſi omnino hæc eſſe ab eis præcepta neſciũt.) Iucunde Cicero maxime eos coarguit ignorantiæ, quòd neſciant, qui etiã de numeris ſcripſerint.

Nec vero aliter exiſtimo.) Quàm ab inſcitia proficiſci.

Nec verò multitudo pedes nouit.) Imperitum vulgus, inquit, haudquaquam nouit pedes.

25.b ¶ Cum enim videret orator.) Numerorum iam originem aggreditur.

Quod ab his vere.) Eatenus vere aiunt, quatenus dicũt numeris delectatum Iſocratem. Quatenus ipſum autem primum numeris vſum ferunt, falluntur: ſiquidem alii ante Iſocratem vſi ſunt numeris.

Princeps inueniendi fuit Thraſymachus.) Primus inuenit numeroſam, inquit, orationem Thraſymachus. huius meminit Plato in dialogis.

Similiter definita.) Quæ Homœoteleuta diximus appellari.

Sed his eſt vſus intemperantius.) Quod nimius in eis fuerit.

Feſtiuitatibus.) Dicendi veneres, feſtiuitates Cicero appellat.

Prope enim centum confecit annos.) Panathenaicum enim ſcribens, nonageſimum & quartum agebat annum: velut ipſe de ſe locutus, inquit, ἡγοῦμαι γὰρ οὐχ ἁρμόττειν οὔτε τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐννενήκοντα καὶ τέσσαρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονὼς, οὔθ' ὅλως τοῖς ἤδη πολιὰς ἔχουσιν, ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἔτι λέγειν.

Relaxat à neceſſitate numerorum.) Quoniam, vt ipſe ait, talis oratio ſeni non congruat.

26.a ¶ Ipſi ſibi imitandi.) Id eſt, ſequendũ fuit eis eam concinnitatem, quam ſemel vſurpaſſent.

Aures enim, vel animus.) Alii enim cõcentum muſicum auribus tãtum iudicari cenſuerunt: alii ſola ratione: alii porro melius tum ſenſu, tum ratione, quæ animo inſedit, putauerunt.

26.b ¶ An diſpares numeri.) Id eſt, diſſimiles in his omnibus inueniantur.

Vt numerus interuallis.) Longarũ & breuium, vt in muſicis diaſtemata.

Quæ Græci vocant σχήματα.) De quibus ſuprà abunde dictum eſt.

Finitimũ eſt numero.) Tam enim figurata, quàm numeroſa oratio ſplẽdidam reddunt orationem.

Per ſe plerunque perfectum eſt.) Nam luminibus oratio, id eſt, tropis & ſchematis per ſeſe elegans, & ornata ſatis apparet oratio.

Iniquum eſt quod accidit non cognoſcere.) Admodum, inquit, alienum eſt non cognoſcere, quo maxime ſenſus noſter afficitur.

Neque enim ipſe verſus ratione eſt cognitus.) At vt Lucretius putat, ex auium concentu, homines cœperunt primo, ipſique modulate aliquid proferre.

Notatio naturæ.) Quæ fuit in ſenſu.

Et animaduerſio.) Ratione comprehenſa.

Peperit artem,) Ita ars ortum habuit.

Qui λυρικοὶ à Græcis nominãtur.) Nam in his maxime cantilenæ diuerſa harmonia eſt.

Lyrici.) Quòd ad lyram verſus canerent: ſicut etiam à modulatu Melici ſunt nominati.

27.a ¶ In Thyeſte.) Tragœdia veteri: Latina vel Ennii, vel Pacuuii, vel Ac.

cii alterius ſve fabula.

Cum tibicen acceſſit.) Cum ad tibias canuntur verſus, vt etiam cantu teneatur auditor.

Quo eſt ad inueniendum difficilior in oratione numerus.) Quoniam numero Comœdiarum adhuc obſcurior.

Itaque tranſlata, aut facta.) Quoniã hæc admodum neceſſaria erant, quæ in omni oratione erant vſurpanda.

Quandam palæſtram.) Quæ exercendi corporis cauſa inuenta eſt.

Et extrema liniamẽta orationi attulit.) A pictoribus ſumpta tranſlatio: hoc eſt, abſoluit ita orationem, vt in ea polienda nihil amplius deſyderaretur.

Tum ſtabilis.) Quia ex longis, vt ex Spondeis, vel Moloſſis.

Tum volubilis.) Quæ ex breuibus, vt Pæanibus quatuor, vel Iambis aut Trochæis.

Nam circuitus.) Quem Græci Periodon, Cicero multis appellat nominibus: modo enim clauſulam, modo circuitum, modo comprehenſionem, vt aliter etiam vocare ſolet.

¶ Nullus eſt igitur numerus extra poeticos.) Id eſt, qui pedibus eiuſmodi conſtet, atque conficiatur: quibus etiam ipſi vtuntur poetæ in verſibus. 27.b

Nam omnis talis eſt.) Subaudi, numerus. nam ſicut hanc pedes, quam ipſe aperit habent ſectionem: ita numeri, qui ex pedibus conſtant, habeant neceſſe eſt.

Partem pedis, aut æqualem eſſe.) Vt in Pyrrichio Spondeóque.

Aut altero tanto.) Vt in Trochæo, & Iambo.

Aut ſeſqui eſſe maiorem.) Vt Pæanes quatuor. eſt & tripla proportio, vt in Amphibracho: & ſeſquitertia, vt in quatuor Epitritis, vnde etiam nomẽ habuerunt Epitriti.

AEqualis dactylus.) Quia vna duorum temporum, cum duobus temporibus comparata, æqualem proportionem facit.

Duplex Iambus.) Quia duo tempora cum vno comparantur.

Seſquiplex Pæan.) Quoniam tria tempora cum duobus conferuntur.

Qui pedes in orationem cadere quî poſſunt?) Ac ſi dicat, nullo modo accidere poterit. hoc dicit, non quin alii quoque cadant: ſed ſatis habuit aliquos oſtendere. ideo etiam ſubiungit, Incidere vero omnes in orationẽ etiã ex hoc intelligi poteſt.

Quod vehementer eſt vitioſum.) Quoniam dum ſoluta eſſe debet oratio, vitioſe verſus pangitur.

Neque exaudimus noſmetipſos.) Non ſuſpicimus quid dicamus.

Senarios vero.) Id eſt, Trimetros Iambicos.

Et Hipponactæos effugere vix poſſumus.) Hipponactæum, ab Hipponacte Iambographo carmen appellatum. Eſt autem metrum Iambicum Hipponactæum, vt Manlius inquit Theodoricus, quod repetit pedes ex lege in aliis cõprehẽſa: & additur ei in fine pes bacchius, Ibis Liburnis inter alta nauium recurrens. Eſt etiam alterum Iambicum Hipponactæum, quod à nobis comprobatur, in quo ſextus pes Spondeus ponitur. huius exemplũ, Hic non Iambum reddidit pedem ſextum.

Sed tamen versus, vitiosum genus.) Veruntamen, inquit, vitiose versibus vtimur.

Sed etiam Anapæsta.) Subaudi carmina. Sane in Anapæstico metro, vt idem Manlius Theodoricus inquit, nullum pedem ita congruere, vt Spondeum videmus. nam quanuis Dactylum in hoc metro à quibusdam Græcis positũ inuenimus, eo tamen adhibito, confragosius quiddam resonat, & durius. Itaque tametsi Dactylus, atque Anapæstus sunt tẽporibus pares: id tamen auriũ sensus, cui est maxime parẽdum, efflagitat, vt quẽadmodũ intromitti in metrũ Dactylicũ, ne eius suauitatẽ corrũpat, Anapæstus non potest: ita metrũ Anapæsticum, ne eius gratia minuatur, Dactylo inhospitale erit. accõmodatissimus vero Spondeo in hoc metro locus primus: cæteri atque omnes pedes Anapæsti. ita tamen vt pro vltimo pede, sicut in Trochaico metro, vna tãtum syllaba constituatur. primo autẽ metrum Anapæsticum, aut Dactylicum ab Hexametro metro ordimur. huius exemplum, Alte superemicat AEtna, Polóque propinquat. Hæc Manlius. Non me fugit hic de hoc metro posse alia plura dici: sed quod ad hunc locum attinet, pluribus dicendum non fuit.

Anapæsticus is, qui Aristophanéus nominatur.) Aristophaneus constat monometro, vel dimetro: vt Optima Calliope.

Sed tamen hic corrector.) Ironicos (hic corrector) quoniã dum alios corrigit, in eo, in quo corrigit, vitio, ipse reprehendendus.

28.a ¶ Sunt enim qui Iambicum putent.) Vt Aristoteles.

Quòd ille Dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accõmodatior.) Sicut Demetrius Phalereus putat.

Profectus ex optima disciplina.) Subaudi Isocratea.

Et trochæum.) Choreus aliquando Trochæus, aliquando Tribrachus appellatur.

Alteram nimis incitatam.) Quæ ex choreis, id est, Tribrachis.

Alteram nimis tardam.) Quæ ex Spondeis.

Priores errant.) Ideo non mirandum si numeri nondum eis satis noti.

Heroum numerum.) Qui ex Dactylis constet, vel Spondeis. Trochæum autẽ, qui est eodẽ spatio, quo choreus. vterque enim tribus cõstat tẽporibus.

Cordacem appellat.) Id est, lasciuam, & procacem exultationem: quòd in breuitate grauitas nulla sit.

Ita Pæana probat.) Propter dictionis longitudinem.

Aut sesquiplex.) Qui ab aliis sesqualter etiã dicitur Latinis: Græce autẽ ἡμιόλιος: vt tria ad duo, triginta ad viginti: in quibus totum & dimidia alterius pars continetur numeri superparticularis. quis autem hic in pedibus metiendis sit, sicut & duplus, & triplus, & sesquitertius, aut par: iam dictũ.

Iambus enim, & Dactylus in versum cadunt maxime.) Hoc nõ dicit quin reliqui quoque versum faciant: sed quia hi coniuncti facile versum facere dinoscantur, multi Iambi, multíque Dactyli.

Pæan autem minime est aptus ad versum.) Atqui Pæanicum etiam metrum dicimus. intelligendum ergo versum, qui sonitum aliquem poeticum habeat: & eo metro rarissime quoque vtuntur poetæ.

28.b ¶ AEqualem Dactylo.) Subaudi temporibus: nã & æqualis est etiã sectio.

Nec enim possemus effugere animaduersionem.) Quia cum similibus omnes clausulæ pedibus terminarētur, deprehenderetur dicendi aucupium: & proinde vbi vere dicere videri velles, ludere viderere.

Alterum nimis est vinctum.) Poema.

Alterum nimis dissolutum.) Quod ad sermonē pertinet: ideo neutro genere protulit: quia ad rem, non ad sermonem dirigit cogitatum.

Ab altero non delectere.) Sermone.

Alterum óderis.) Cum simile videas poemati.

Optimus author.) Subaudi Aristoteles.

Hi sunt inter se miscendi.) Iambus, Dactylus, Pæan.

Et quadrandæ orationis industria.) Sicut enim quadrata forma maxime stabilis est (vnde & eā Plato terræ ascribendam esse censuit: quia, quanquā iactes, & voluas, firmatur) ita inde quadrare, conuenire dixerunt veteres.

Quæ latebit eo magis.) Hoc dicit, Aurium quod quærimus aucupium, occultabitur, si pondus erit in verbis, atque sententiis.

Qui tamen si abesset.) Si nullus foret numerus, propter grauitatē tamen verborum, & sententiarum aures ad audiendum intentæ essent.

¶ Ad numeros proxime accedit.) Siquidem ex pedibus constant numeri: nec pars vlla vacat pedibus. clausula vero satis habet, si primordia pedibus constent, atque adeo versuum primordiis: fines pedibus concludantur versum non terminantibus. 29.a

Tanquam tibicini percussionum modi.) Vbi percussione digitorum breuitas, & longitudo syllabæ ostendatur.

Ponendus est enim ille ambitus, non abiiciendus.) Quod fieri videbitur, si sola vltima sint numerosa.

Non erit difficillimū.) Id vere. nam quoquo modo se quispiam exercuerit, ita dicit. Vel adeo verū est, vt nobis frequentissime scribentibus versus, extēporalis quædam versum dicendi facultas emanet: verba concurrunt ad illā afferendam sententiā, ita vt mens ipsa, qua nihil celerius dici potest.

Spectare debent ad vltimum.) Quoniam pars vltima potissimum mouet audientem.

Incitatior.) Si ex breuibus constet.

In reliquis ornamentis.) Quæ sunt in sono verborum, & figuris.

¶ Ternæ autem sunt vtriusque partes verborū.) Id est, in tria genera verborum distribuitur ornatus, vt sint translata, vt nouata, vt prisca: addunt etiam alii, vt alibi ipsemet Cicero, propria: sed subiungit, 29.b

Nam de propriis nihil hoc loco dicimus.) Quoniam ea magis humili cōueniunt characteri.

Concinnitas.) Vt supra ostensum, cum commode copulantur.

Aut constructione verborum.) Vt habent contraria.

Si quando: semper.) In grandiloquo, subaudi: ne sibi sit ipse Cicero contrarius: supra enim humilē characterē, ait longe abesse à numero oportere.

In tota continuatione verborum.) Id est periodo.

Quorum.) Subaudi, versuum.

Imparibus, an æqualibus.) Quibus periodus constat.

¶ Déque eorum particulis.) Id est, cæsis ac membris. 30.a

Remotis igitur reliquis generibus.) Demonstratiuo, siue Panægyrico,

& deliberatiuo:vel etiam aliis generibus,vt dialogorum,& id genus diſputationum.de iudiciali duntaxat genere loquimur.

Appellamus ἐπιδεικτικὸν.) Id eſt demonſtratiuũ, quod alii etiam laudatiuum:quia Græci encomiaſticon vocant.

In quadrum.) Id eſt aptum,& concinnum,vt ſuprà expoſuimus.

Genus autem hoc orationis.) Subaudi voluptariæ.

Detrahit præterea actionis dolorem.) Quòd ludere in cõpoſitione videare.dolorem autem:quia ſeu accuſes,ſeu defendas,dolor exuſcitatur.

Aufert humanum ſenſum.) Id eſt,ſenſus affectum,qui fere in humano genere excitari ſolet.

30.b ¶ Si aut laudandum eſt aliquid ornatius.) Quia ea pars demõſtratiui eſt generis,cui numerus potiſſimum accommodatur.

Vt nos in accuſationis ſecundo.) Subaudi in Verrem.

In amplificanda re.) Quæ quatuor fere modis fieri ſolet:aut incremento, aut congerie,aut comparatione,aut ratiocinatione.

Ab oratore iam obſeſſus eſt.) Hoc eſt,non in exordiis, cum attentio,docilitas, & beneuolentia quærenda:ſed cum iam factus auditor in oratoris videtur poteſtate, vt inſidietur oratori, & obſeruet ne quid dicat,quod minime cauſæ conuenire arbitretur.

Non inquirit,quod reprehendat.) Id eſt,non circunſpiciens intentus, ad ſingula quærit quid ſibi perſuadeat.

Hæc autem forma.) Subaudi,in cauſis numeroſe loquendi.

Transferenda tota dictio.) Totus is loquendi modus.

Cum Græci κόμματα & κῶλα nominent.) ἀπὸ τοῦ κόπτειν,id eſt,ab inciden do.& cola,membra à noſtris dicuntur.

In omnibus hoc fit artibus.) Vt verba nouentur, transferẽturque:vt geometres,rhombum figuram illam quadratam vocant,à rhombi piſcis ſimilitudine.arithmeticus,dociclas numeros,quòd lateris gerant effigiem. muſicus,à numeris conſonantias appellauit ſeſcuplam, ſeſquitertiam, ſeſquioctauam,duplam,triplam,quadruplam,ob illorum menſuram numerorũ. Aſtronomus,argumentum,quòd ex eo,in quo loco ſol ſit arguatur,à dialecticis,vel oratoribus ſumpta ſimilitudine: & ita in reliquis,ne ſim iam in enumerandis locis nimius.

Fluit omnino numerus à primo.) Quo modo autem fluat,oſtendit.

Cum incitatius breuitate pedum,tum proceritate tardius.) Id eſt,longis ſyllabis tardius.

Curſum contentiones magis requirunt.) Confirmatio,inquit, & confutatio magis exigunt vt procurrat oratio.

Expoſitiones rerum, tarditatem.) Quia grauiter, ac ſine affectu efferri debent.

Qui Dichoreus vocatur.) Id eſt,bini Trochæi coniunguntur:quod ipſe exponit,cum inquit,

Id eſt è ſingulis longis,& breuibus.) Nam vt ſuprà quoque Choreus,etiã Tribrachus appellatur.

31.a ¶ Sed in orationis numero.) Si Trochaicum feceris metrum.

Cadit autẽ per se ille ipse præclare.) Dichoreus inquã, si clausulã concluserit.

Me stante.) Iam ponit eius quod dixit exemplum Carbonis, quem in Bruto facundum fuisse memorat: cuius per incisa, & membra, structam numerose clausulam metitur.

Pœnas persolutas.) In duos Trochæos concluditur, Spondeo antecedente. & quoniam (persolutas) vltima syllaba longa est: vt Spondeus potius videatur, subiungit,

Nihil enim ad rem extrema illa longa sit, an breuis.) Quoniam ita etiam in versu libere ponitur: secus autem Quintiliano videtur, qui ait, Si longa sit, quiddam videri sibi vberius sonare, quàm si breuis. qui accedere Aristotelicæ videtur eatenus sententiæ, quatenus Pæan quartum probat Aristoteles in vltima clausulæ parte collocari. Nobis vero Cicero ipse prudẽtissime dixisse visus est: siquidem ideo breuis, pro longa haberi etiam à musicis solet: quod mora quadam fit, donec alia exordium sibi sumat clausula, quæ recte breuem videri longam facit.

Deinde, Patris dictum sapiẽs, temeritas filii cõprobauit.) Quæ Carbonis clausulæ pars extrema Dichoreo terminata, tantum clamorem, inquit Cicero, excitauit, vt admirabile esset.

Ordinẽ immuta.) Ne sit in postrema clausula Dichoreus: sed sit Pæã quartus, Cõprobauit filii temeritas. Iam nihil erit.) Subaudi quod probes.

Sed id crebrius fieri non oportet.) Ne similitudo satiet.

Et eius æqualis Pæan.) Quia totidem temporum, non tamen syllabarũ.

Qui numerus in primo viget.) Primus, inquit, Pæan, in principio clausulæ: vt est, Incipite, desinite.

Totidem breuibus, & longa.) Vt est temeritas, facilitas, agilitas.

Censent veteres.) Vt Aristoteles.

Hebetior videtur, & tardior.) Ideo etiã in Iambico admissus, vnde Hora.

Tardior vt paulo, grauiórque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in iura paterna recepit.

Et non expertem dignitatis gradum.) Est siquidem in Spõdeo grauitas.

Paucitatem enim pedum.) Quia cum sit duarum syllabarum, bis tantum positus, facit numerum, propter longarum tarditatem.

¶Ne Iambus quidem.) Recte Iambus ante Dactylum collocatur: vt pro Marco Marcello, Ipse finem hodiernus dies attulit. 31.b

Par choreo.) Id est, Tribracho. Sed spatio.) Id est, temporibus.

Si est proximus à postremo.) Quia tum versus videtur heroicus.

Nunquam enim interest vter eorum sit in pede extremo.) Propter indifferentem, vt diximus, syllabam vltimam, non interest sítne vltimus Spondeus, an Trochæus.

Pæana qui dixit aptiorem.) Pæana, inquit, quartũ, qui dicit in extremo collocandum propter indifferentem vltimam.

Vidit parũ.) Hoc Aristoteles ait: cui Quintilianus astipulatur, vt iã supra diximus.

Numerus à quibusdam nõ pes habetur.) Et proinde existimant solũ hũc esse ponendum. Occurretur satietati.) Cuius mater est similitudo.

Quod antè dictum est concinnitatis compositione.) Quia aptã diximus, inquit, structuram compositione concinnitatis, id ita intelligendum: quod tametsi numerus à nobis fiat, non is tamen quæsitus, sed dũ verba struimus, sponte se numerus obtulit.

Leue præsidium est.) Pyrrhichius ante Pæona primum, propter vltimam indifferentem, quæ à monosyllabo excepta, partem dictionis facit.

32.a ¶ Apte numeroséque dixerũt.) Sicut Dionysius Halicarnasseus eos locutos videri plerunque vult.

Alterum si fit.) Vt è numeris constet, vt iam diximus, fuerit vitiosum.

Alterum nisi sit.) Vt sit numerosa è quatuor fere partibus: aliquãdo simplex est periodos, & dicitur monocolos, vt Demetrius Phalereus scribit: aliquando duobus membris, & dicitur dicolos: si tribus, tricolos: si quatuor, tetracolos: vltra non progreditur.

Quàm satis sit.) Quàm vno possimus pronũtiare spiritu: ideo longissimi spiritus fuisse Demosthenes arguitur, quòd periodis vtatur longissimis: ergo erit fere, inquit, ex quatuor hexametris.

Membratim volumus dicere.) Vbi vrgendũ & cõtentiosius dicendum sit.

32.b ¶ Nisi interuallo dixisset, ipsi prodeant.) Quoniã dicendo Missos faciant patronos, aliquantulum conquieuit: inde intulit, Ipsi prodeant. quòd si cõtinuus pronuntiatione fuisset spiritus, trimeter erat Iambicus: sed numerosius, inquit, erat, Prodeant ipsi, Creticus vt sit ante Spondeum.

Cur clandestinis consiliis.) Ex Crasso sumpta sunt exempla.

Non longa.) Ab inferiore pede. Est enim ordo verborum, Non longa cõprehensio est.

Et Crassus quidem sic plerunque dicebat.) Grauior enim ex longis, vt diximus, fit oratio.

Domus tibi deerat? at habebas.) Similiter desinens.

Tanquã crepidine.) Tanquã fornicato opere, vt rotunda fiat constructio: quæ cõclusa est gemino Trochæo, Iãbo antecedẽte, Fortunas tuas æstimasti

At dispondeo proximum illud.) Quod membratim enuntiatũ est, id dispondeo terminatur, Insanus, insanisti.

Nam in iis, quibus vt propugnaculis.) Recte translatio facta à propugnaculis, vt incisa, vt membra, tanquã propugnacula antecedant: inde maior vis infertur ex vocũ ingeminatione per quandam, vt ipse ait, crepidinẽ.

Sæpe enim singulis.) Subaudi pedibus.

Binis: & vtrisq;.) Hoc est, singulis: & (binis) potest addi pes medius: quod in metris fieri solet macrocatalectis.

Non fere ternis amplius.) Non excedunt tres, inquit, pedes.

Cum aut arguas, aut refellas.) Id est, in argumentationibus.

Quia non potest esse breuior.) Quàm vt sit dicolos. nõ simplex membrũ habere putat Cicero: Demetrius inde Phalereus ipsam Monocolõ appellauit.

33.a ¶ Interponit se raro numerosa comprehensio.) Raro, inquit, vbi mẽbratim dicas, interponitur clausula numerosa, quæ fructum oratori ferat, quæ palmam patrono comparet.

Non quin iidem sint numeri.) Cadũt enim numeri sub tactũ, sub visum, sub auditum, vt arteriæ, saltatio, & sonitus siue ore siue instrumento fiat.

Ne infinite feratur vt flumen oratio.) Sed decore numeri tanquam habenis retineantur.

Interductu librari.) Iactari, quasi singultu.

Vt enim athletas.) Id est, pugiles.

Habeat palæstram quandã.) Quæ ludendi, non feriendi causa adhibetur:

sed incursandi, subducendíque per sese quædam dexteritas est.

¶Nec plagam grauem facit.) Argumentis iaculando.

Nisi petitio.) Id est, inuasio, vt cum aduersariũ incessimus, apte faciamus. 33.b

Nec satis tecte.) Ab aduersarii argumentis. Declinat.) Subterfugit.

ἀπαλαίσους Græci vocant.) Id est, Palæstricæ agilitati minime idoneos.

Tantúmque abest, ne.) Sensus est, Tantum abest vt eorum non eneruetur oratio, qui aut inopia magistrorũ, aut ingenii imbecillitate, aut laboris fuga, assequi non potuerunt vt numeris vterentur: vt etiam eorum nullus impetus sit in oratione, nec vis vlla in dicendo esse possit.

Sed magnam exercitationem res flagitat.) Vt omnia certe humana, quæ ad laudem modo aliquam aspirare posse videantur.

Traiiciamus aperte.) Ne poetarũ more verba transferamus: vt numerum faciamus quem solent facere poetæ, vt versum concludant.

Et Asiaticos maxime.) Quos superius diximus cantum, & tumorẽ quendam in oratione secutos, prorsus Atticis contrarios oratoribus.

Quasi complementa numerorum.) Quod cum poetis, qui necessitate coguntur eo modo explere versum, vt nec desit, nec redundet, puerile sit: multo id magis erit oratoribus, quos nulla ducit necessitas.

Siculorũ simillimũ.) Qui vt Dorica lingua vtebantur, ita rustica, vt apparet adhuc ex Archimede Eutotio, & Timæo, qui eadem lingua vsi sunt.

Hierocles.) Qui versus Pythagoræ, quos aureos vocant, interpretatus est.

¶Neque inferciens verba.) Quæ momenti nullius sint: sicut aduerbia aliquando poetæ interserunt. 34.a

Multi vænalitii.) Qui seruos mercantur, enũtiántque, qui & vænalitiarii dicuntur. Vlpianus in XXI, Plerique solent mãcipia, quæ nouitia nõ sunt, quasi nouitia distrahere, ad hoc scilicet vt pluris vẽdant. Præsumptũ enim est ea mancipia, quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora esse, & ad omne ministeriũ habilia. Trita vero mancipia, & veterana difficile est reformare, & ad suos mores formare. Quia ergo vænalitiarii sciunt facile decurri ad nouitiorũ emptionẽ, idcirco interpollant veteratores, & pro nouitiis vendunt. Dicimus etiã vænalitiũ, quod est ad vẽdendũ expositũ, de hominibus locuti: vt Põponius, Qui vir cibaria vxori, familiæ, iumẽtísve præstiterit: quæ in vsu cõmuni erant, nõ condicẽtur: quòd si familiã vxoris domesticã, aut vænalitia pauerit, cõtrà puto obseruari debere.

Verba permuta.) Tum videmus clausulã sordidam: quia deest numerus.

Adde tertium.) Quia duo protulimus.

Ad nihilũ omnia recidãt.) Id est, quæ nulli9 momẽti esse omnia videãtur.

In quadrum redigas.) Id est, in aptissimam, & congruentissimam sensibus clausulam: ídque Gracchi minime numeris vtendum docet exemplo.

Hoc modo.) Subaudi numerose: Nemo, inquit, ita ineptus est, & delirus, qui potius concinne non cupiat dicere si possit.

¶Ita facti sunt repente Attici.) Ironicos, Dũ, inquit, numeris vti nesciũt: & quia Thucydides, aut Herodotus Attici numeris vsi non sunt, quoniam per id tẽpus nondum numerus cognitus erat, se putant Atticè loqui, & repẽte se factos Atticos: & quia numeris non vtantur, rẽ statim confectã putant. 34.b

Siquis Phidiæ clypeum dissoluerit.) In eius medio Phidiæ caput fuit: sed statua Mineruæ, sicut superius ostendimus.

Vt in Thucydide,orbē modo orationis deſydero.)In Thucydide,inquit, ſolum deſydero numerum:cætera ſiquidem mihi videntur abſolutiſſima.

Iſti.)Ac ſi dicat,Homines ineptiſſimi,qui ſe Atticos faciunt.

Non clypeum,ſed vt in prouerbio eſt.)Senſus eſt, Thucydides, vel ſiquis alius Thucydidæo more locutus,grauiſſimis ſententiis,electiſſimis,grauiſſimiſque verbis:quod numeroſe,ſi in ordinem ducatur,efferri potuit, non effertur: ſed diſſolui, traiicique numerus videtur. Is iure Phidiæ clypeum diſſoluere dici poteſt:ſiquidem eius grauiſſime dicta,pulcherrimæque ſententiæ minime clypeo videntur poſſe comparari.Qui autē ineptiſſimis verbis ineptiſſimas deuinciunt ſentētias, ſiquando iactātiæ cauſa ſimiles Thucydidi,quòd numeris non vtantur,videri velint:& perinde, quæ numeroſe efferri poterant,diſſoluunt:non illi,inquit,Mineruæ clypeum, ſed ſcopas, vt in prouerbio eſt, diſſoluere iure dici poſſunt:ſtolidiſſimi, qui hoc vno, quo illi deliquerunt, videri volunt ſimiles eis, qui nullam eorum virtutē, in quibus maxime probari ſolent,æmulentur.aut certe cū etiam poſſint,nō iniuria diſſoluere ſcopas dicūtur: quoniā eorū dicta non clypeus Mineruæ ſunt,tanquā longe ab eo abſint, vt iam quæ loquantur,ſcopæ dici poſſint.

Etſi humilius dictu.)Quoniam nihil videtur abiectius ſcopis.

Atque vt plane genus hoc.)Sēſus eſt, Quod ſi genus hoc dicendi nō probant,ſcribant igitur Socratis more aliquid,& quantunuis diſſoluant:tunc credemus poſſe & hæc,& alia quæuis factitare.

Quo AEſchines.)Subaudi Socraticus:vel etiam qui Demoſthenis inimicus:vel quo ſcripſit ipſe Demoſthenes modo.

Facilius eſt enim apta diſſoluere.)Quia facilius eſt delinquere,quàm bene viuere:facilius à circuli centro abſcedere,quàm ipſum centrū inuenire.

Res autē ſe ſic habet.)Suā nūc Cicero de ſcribēdi iudicio effert ſententiā.

Etiam plerunque prudentes.)Poſſibile ſiquidem eſt,vt multi ſenſus,magnæque prudētiæ,eximiique iudicii ſis:& tamē dicēdi genus nullū habeas.

Si liceat.)Quoniam non ſemper opus.

Habes meum de oratore Brute iudicium.) Mos Ciceronis ita libros concludens,Habes:vel,Hæc fuerunt.

Si aliud quoddā eſt tuū.)Quod tu ſolus tibi inueneris.poteſt enim nō ſolū aliud mihi(quoniā mutari hominis prudentia conſueuit)aut aliud alio tempore videri:alioqui ne Cicero quidem tot libros nobis rhetoricos reliquiſſet:neque vt fecit,emēdaſſet, quæ ante ea multa tenenda pronuntiarat.

¶Quæ ad vulgi aſſenſum ſpectat.) Studium enim oratoris totū ad mul-
35.2 titudinis imperitæ iudicium relegatur.

Sed ne in maximis quidem rebus.)Quæ altiſſimo reguntur conſilio.

Quicquā inueni firmius.)Quod minus poſſet imitari.

Quāſimillimū veri videretur.)Id eſt,probabile.nā quænā,quæſo,diſciplina iā eſt,quæ maxime hoc non ſequatur,præter Mathematicas diſciplinas,in quibus etiā inuenias aliqua aliquando, quæ & ipſa quoque veri ſimilitudinē, atque vmbram ſequatur. Quæ certe proferrem, nec vllus eſſet labor,ſi mihi id modo propoſitum eſſet.

Maius opus inſtitutū putes.)Quia quod nunquā fuit, aut dubiū ſit eſſe ne poſſit,nos aggreſſi fuerimus oſtēdere:quæ certe quàm magna ſint, vix etiā cogitatione poteſt acutiſſimi quilibet ingenii proſpicere.

FINIS.